Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 260 (9637) 1974 чылдың ноябрь 5, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының канчаар-даа аажок улуг чаалап алыышкыны — ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма найыралы болгаш интернационалчы чаңгыс эви делгерезин! (СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Эш А. Н. Косыгинниң Киргизияда чоруп турары

ФРУНЗЕ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюнуң байырлалынга холбаштыр республикада чоруп турар А. Н. Косыгин чалбыыштыг революсчу-ленинчи, шылгараңгай совет шериг удуртукчузу М. В. Фрунзениң тураскаал музейинге чораан. Киргизстанның найысылалы М. В. Фрунзениң адын эдилеп турар. Эш А. Н. Косыгин ук музейниң көргүзүглери-биле танышкаш, хүндүлүг көрүкчүлер дептеринге демдеглел бижээн.

* * *

ФРУНЗЕ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, Кыргыс ССР-ниң удуртукчулары, юбилей байырлалынга келген делегацияларның баштыңнары, хөй санныг аалчылар Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюнга тураскаал кылдыр республиканың Фрунзе ипподромунга эрттирген, национал аът-спорт маргылдаазын, оюннарын ноябрь 4-те барып көрген.

А. Н. Косыгин ол хүн Иссык-Куль облаcка баргаш, курорт девискээри-биле танышкан.

БЕРГЕН СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылдакчылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга төлептиг ужуражыр база тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дугайында терлиг-хаажылаарын эгелекчи саналын деткип, улам сорук кириишкинниг ажылдап турар.

Районнуң совхозтарындан каттыжышкынга келген 26 комбайнны ам кышкы кадагалалче киирип, чамдык кезектерин чазып, үзеп-чаггаш, тургускан. Ам совхозтардан тракторлар, кодээ ажыл-агый машиналарын эккеп септээри эгелээн. «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылдакчылары эрткен 9 айларда, октябрьның 1-ги чартынында бүгү-ле планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Түс-түс чолаачылар, мотористер, слесарьлар аразында социалистиг чарыш калбарган, септелге ажылы хайнышкыныг чоруп турар. Чарыштың түңнелин чоокта чаа үндүрүп көрген. Дизельдиг тракторларның шимчедикчилерин септээр хоочун ажылдакчылар Ооржак Бири биле Ооржак Докпак-оол олар тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүседипкен, 3 хүн нормазының күүселдезиниң талазы-биле олар беш чыл планын 109 хууга күүсеткен дугайында өөрүнчүг медээ дорааң тарай берген. Тодаргайлаарга, олар дөрт чыл иштинде 154 шимчедикчини септээр тургаш, 222-ни бо хүннерде септеп доосканнар. Ол болза, септекчилерниң хууда беш чыл планында кордуггениндең хөй болган. Ынчангаш слесарьлар Бири биле Докпак-оол олар ам 1976 чылдың санында ажылдап турарлар. Оларның соон дарый беш чыл планын токарь Степан Мамышев, чолаачы Сарыглар Арзылаң күүсеткен. «Беш чылды — 4 чылда!» деп берген сөзүнге «Сельхозтехника» каттыжышкынының мурнакчы ажылчыннары ээ болуп шыдаан. Олар ам 1976 чылдың үлүүнче кирипкен. «Тоску беш чылдың шалыпчылары» деп атты оларга тывыскылаан.

Кандыг-даа ажылдың чедиишкини ажылчынның кызымаандан аңгыда, ооң ажылын эки организастаарындан хамаарыжыр болгай. Ынчангаш «Сельхозтехника» салбырының үндезилекчилериниң бирээзи, ам ында септелге мастерскаязының эргелекчизи Хертек Шагдырович Аир-Санааның тывыштыр, бодунга болгаш кады ажылдап турар эш-өөрүнге негелделиг, кызымак чоруун мактавас арга чок. Ол септекчилерниң ажылын билдилиг организастап, оларны эргежок чугула чүүлдер-биле чогуур өйүнде хандырып турар.

— Чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыш улам калбарып, чаа-чаа шалыпчылар илереп, эң ылангыя аныяк чолаачылар Дожулаа Кама, Оңгуш Эрес-оол, Михаил Адыг-оол, моторист Моңгуш Семис-оол, Саая Шойдан олар онаалдазын күүседип, чылда алган социалистиг хүлээлгезин эде көрүп турарлар — деп, «Сельхозтехника» каттыжышкынының эргелекчизи Георгий Иванович Андреев меңээ чугаалады.

Шынап-ла бо коллективте ажылдап турар кижилерниң тура-соруун көргеш, олар берген сөзүнге ээ болуп шыдаар дээрзинге кижи бүзүреп болур.

Х. МОҢГУШ,
«Шынның» корр.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында алган хүлээлгезин, беш чыл планын дөрт чылда Иван Феоктистович Чижов күүсеткеш, үени мурнап. 1976 чылдың үлүүнде ажылдап турар Ол Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадының идик мастерскаязында ажылдап турар.

Чижов алдыгы разрядтың идик дааракчызы. Хүнде кылыр хүлээлгезин ийи катап ажыр күүседип тургаш, коллективтиң хүндүткелин чедип алган. Мастер ам Улуг Октябрьның байырлалынга чедиишкинниг ужуражыр дээш күш ажылчы ээлчегде бедиткен хүлээлгени алгаш ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Иван Чижов ажыл үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

АМДЫГААШТАН ТӨТЧЕГЛЕП ЭГЕЛЭЭН

Хову-шөлдерни хөөг ак хар шыпкан. Хемнерниң суглары чеңнеп, дошталып чыдар. Эртен, кежээ соок сырын хадымарлап турар. Дошкун кыш эгелээн дээрзиниң илергей демдектери ол-дур.

Ниитиниң малын четчир чем-биле хандырар дээш ажылчы республиканың колхозтарында, совхозтарында ам-даа уламчылап, малга чем болур-ла чүүлдерни бөлүп, ажаап алырынче кичээңгей салдынып турар. Ынчалза-даа бо берге, кандаашкынныг чылда белеткеп алган эвээш-бичие мал чемин безин четче кадагалап шыдавайн турар ажыл-агыйжы эвес черлер бары элдептиг.

Ниитиниң малынга четчир чемни белеткеп алыры дээш демиселдиң эгелекчилери болган, каа-хемчилер боттарының үлегерин эдерериче республиканың бүгү кодээ ишчилерин бо чайын кыйгырган болгай. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының уламындан мал чеми культураларының болгаш шынаа сигенниң үнүжү багай болган, ынчангаш мал чеми белеткээриниң планын каа-хемчилер күүсетпээн. Чарышты эгелээн-даа болза, олар берген сөзүнге ээ болуп шыдаваан.

Амгы үеде Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында мал чеминиң кадагалалы кандыгыл? Ол айтырыгны тодарадып көөрү-биле чоокку эрткен хүннерде Каа-Хемниң чамдык ажыл-агыйларынга хыналда кылып чордувус. Ооң түңнели бо.

«Бүрен» совхозтуң удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң мал чеминге хамаарыштыр ээ-харыысалга чок чоруу каракка илдең. Улуг-Ажыкче баар орукту дургаар ол совхозтуң ногаан сулазын кажаалавайн анаа-ла сарааттап каан. Хайыраан сарааттарны мал «мөөгүлендир» чип кагапкан. А совхозтуң удуртукчулары ону херекке-даа албайн турар. «Дөмей-ле мал чиир чем ышкажыл ол...» деп, олар ынчаар бодап турар.

Улуг-Ажык — ол совхозтуң кол тараалан черлериниң бирээзи. Ындыг болганда, ооң ховуларында тараа саваны эндерик. Ол мал чемин тырып боодалдааш, сарааттаар, ону малчыннарның кыштагларынче дажып чедирерин-даа бо ажыл-агыйның удуртукчулары, тускай эртемниглери бодавайн турар.

Белеткеттинген мал чеми бо ажыл-агыйда чүге төтчеглеп эгелээнил? Азы мал чеминиң хереглелден артык курлавырын тургузуп алган бе? Чок! «Бүрен» совхоз сиген белеткээриниң планын күүсетпээн. 650 тонна сенаж белеткээр пландан чаңгыс грамм-даа кылдынмаан, силос алыр планны доңгуп 38 хуу күүсеткен. Ындыг болганда, мал чемин амдан эгелеп төтчеглээриниң кандыг-даа барымдаазы чок тур.

«Тиилелге» колхозтуң төп сүт-бараан фермазының саанчылары-биле-даа, бригадири-биле-даа чугаалажырывыска, малга четчир чем бо чылын белеткеттинмээн дээрзин олар дүвүреп чугааладылар. А ол хиреде колхозтуң тараа шөлдеринде бөлбээн, анаа-ла каапкан саваң эндерик чыткылаар. Хову турлааның чоогунда кажаа безин чок ажык черде эндерик хөй саванны бөле иттирип каан. А ону кажан тырып боодалдаары, коданнарже, фермаларже чорудары билдинмес.

Районнуң девискээринден Эрзинниң ажыл-агыйлары чер аразы ырак-даа болза, тараа саваңын мал чеминге хереглээри-биле тырып боодалдааш, сөөртүп чорудуп турда, Каа-Хем районнуң бодунуң колхозтары, совхозтары саванны херекке албайн черде каап турары мырыңай элдептиг.

Үстүнде адааныыс ажыл-агыйларның шуптузунда сүт-бараан фермалары бар. «Инектиң сүдү—дылында» деп үлегер чугаада утка-ла бар: инекти тоттур чемгербес болза, ооң хөй сүт алыр деп бодаан-даа херээ чок. Ферма бүрүзүнде эвээш эвес саванны дажыглап чедирген. Ынчалза-даа ону малга бээри-биле чымчады хайындырып белеткээр цехтер чок. Ооң уржуундан саванны бус-биле ылбырады хайындырарын, өске концентраттыг чемнер-биле холуп бээрин ол фермаларда колдуунда-ла чорутпайн турар.

Белеткеттинген мал чемнерин төтчеглээр чорукту болдурбазының, шөлдерде кагдынган тараа саваның бөлгеш, бүрүнү-биле кыштагларже, фермаларже сөөртүрүнүң боттуг хемчеглерин алыры Каа-Хем районнуң удуртукчуларындан негеттинип турар.

М. КАЛЧАН.

ЛЕНИНЧЕ

Кызыл шөл. Совет кижилерге, бүгү кижи төрелгетенге хосталганың, тайбыңның, депшилгениң үлегер-чижээ ол болу берген. Владимир Ильич Ленинниң мавзолейи ында, чурттуң кол шөлүнде. Делегей пролетариадының улуг баштыңчызынга, ажылчын, тараачыннарның делегейде эң баштайгы күрүнезиниң үндезилекчизинге мөгеер дээш, аңаа делегейниң хамык булуңнарындан келген кижилер үзүк-соксаал чок шуужуп кээп турар. Мавзолейге чартык чүс чыл дургузунда 77 миллион ажыг кижи келген.

Кызыл шөлге барык чартык чыл дургузунда септелге, чаартылга ажылдарын кылып келген. Ынчангаш В. И. Ленинниң мавзолейинге чон баар кылдыр ону катап ажыткан.

Ноябрь 2. 11 шак. Кремльден шак каккаңы дыңналып турда, 1 дугаар турушка ефрейтор В. Бобылев биле дайынчы А. Давыдов тургулап алган. Соксаал чок шуушкан чон аразында — Кызыл шөлге кылган ажылдарга киришкен тудугжулар. Дашчылар, гранитчилер, слесарьлар, шеверлекчилер, чаартыкчылар ол онза тудугга шалыпчы, «кончуг эки» үнелелип ажылдаан.

— Харыысалгавыс-даа улуг турган. В. И. Ленинниң мавзолейи турумчаан Кызыл шөл совет кижи бүгүдезинге эргим, чоок үнелиг болгай. Шуптувус ынчангаш онза сорук кириишкиниг ажылдаан бис — деп, гранитчилер бригадири В. Хрусталев чугаалады.

Мавзолейге баар дээш чоннуң соксаал чок шуужуп турары өндүр улуг баштыңчыга, башкыга мөңге ынаап илергейлеп, делегейниң бүгү чурттарының ажыл-ишчи төлээлекчилери аңаа ол чон-биле кады шуужуп кээп турар.

А. СТРОГАНОВ,
СЭТА-ның корр.

Португалияның чазак делегациязының Москвадан чорупканы

Португалияның күрүне министри, Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Алваро Куньялга баштаткан Португалия Республиканың чазак делегациязы Москвадан чуртунче ноябрь 3-те чанып(ка)н. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёв, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, албанның өске-даа кижилери делегацияны Шереметьево аэродромунга үдээн.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛ КЕЖЭЭЗИ

ЧИТА. (СЭТА-ның корр). Агинск округтуң Культура бажыңынга совет-моол найырал кежээзи болган. Аңаа Агинск бурят национал округтуң ажыл-ишчилери киришкен. Олар МАР биле ССРЭ-ниң найырал айынга холбаштыр бистиң чуртувуска келген культура ажылдакчыларынга изиг байыр чедирген.

Бо хүннерде областың бүдүрүлге, албан черлеринде, колхоз, совхозтарында Моол Арат Республиканың социалистиг тургузуушкунга чедиишкиннерин көргүзер фотоделгелгелерни тургускан, лекция, беседаларны, МАР-га чораан кижилер-биле ужуражышкыннарны эрттирип турар.

(СЭТА).

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Киргизияның Компартиязының ТК-зының болгаш Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралы

Ноябрь 2-де Фрунзеге Киргизияның Компартия ТК-зының болгаш Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралы болган. Хуралды республиканың болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан.

Байырлыг хуралдың киржикчилери эш А. Н. Косыгинниң адын часкап уткаан. Оон-биле кады президиумда—Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Т. Кулатов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. С. Суюмбаев, Киргизияның Компартия ТК-зының бюро кежигүннери, эвилелдешкен республикаларның, Москва, Ленинград хоорайларның, Ортаа Азияның шериг округунуң, Кронштадт далайжыларының делегациялар удуртукчулары, бүдүрүлге черлериниң алдарлыг ажыл-ишчилери, хөй-ниитиниң төлээлекчилери.

Байырлыг хуралды Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев ажыткан.

Өөрүшкү, хайнышкынныг бо хүн республиканың ажылчын чоннары бүгү сагыш-бодалдарын улуг Ленинче, оон тургускан Коммунистиг партиязынче угландырып тур. Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың чечектелишкининче ада ёзу-биле доктаамал кичээнгей, сагыш салып турары дээш, кыргыс улустуң аас-кежиктиг, чырык чаагай амыдыралдыг болганы дээш эң ханы өөрүп четтиргенивистиң, изиг байыр чедиргенивистиң сөстерин СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге, оон Политбюрозунга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневке болгаш Совет чазакка чүректиң ханызындан бараалгадып тур бис деп, Т. У. Усубалиев чугаалаан.

Оратор юбилей байырлалынга келген аалчыларга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Киргизияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даасказын ёзугаар чырык чаагай, улуг байырлалга таварыштыр республиканың ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, коммунистери биле комсомолчуларынга, бүгү ажылчы чоннарынга Т. У. Усубалиев чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген.

ССРЭ биле Кыргыс ССР-ниң күрүне гимнгери чаңгыланган.

Байырлыг хуралдың киржикчилери эш Л. И. Брежневти баштаан ленинчи СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг кылдыр байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумун улуг сорук кириишкинниг соңгаан.

Байырлал-хүндүткелдиң маршылалгазының үннери чаңгыланып турда, үш дакпыр орденниг Кыргыс ССР-ниң тугун болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң тураскаал тугун залга киирип эккелген.

Хуралга чыылганнар СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгинни адын часкап өөрүшкүлүг уткааш, оон чугаазын дыңнаан.

СОВЕТ КИРГИЗИЯНЫҢ БЕЖЕН ЧЫЛ ОЮ

Эш А. Н. КОСЫГИННИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Кыргыс Совет Социалистиг Республика болгаш Киргизияның Коммунистиг партиязы 50 харлаан болгай. Бо байырлал-биле холбаштыр кыргыс улуска, республиканың ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга изиг байырны чедирерин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Совет чазак болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев меңээ даалган чүве. Ынчангаш силерниң республикаңарга байырлыг чаганы онза сеткил ханышкын-биле дамчыдып берип тур мен.

Социалистиг республиканың тургузуушкунунга, бистиң бүгү хөй национал социалистиг Төрээн чуртувустуң күчү-күжүн быжыглаарынга демиселдиң болгаш тиилелгелериниң алдарлыг оруу ажып эрттинген. Ол бедиктерден кыргыс улустуң келир үези улам чаагай көстүп турар-дыр. Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустарының сырый каттышкан найыралдыг өг-бүлезинге хамааржыры, оон бүрүн эргелиг, идепкейлиг кежигүнү болуру, ниитиниң чаагай чэрээ дээш, кижи бүрүзүнүң база бүгү улустуң эрге-ажыктары дээш, коммунистиг идеалдарның тиилелгези дээш ажылдаары болгаш чогаадыры кандыг конвуг улуг аас-кежик чүвел дээрзин совет кижи бүрүзү, бистиң чурттуң улус бүрүзү бөгүнгү ышкаш бо мындыг байырлалдар үезинде база онза тодаргай медереп билип турар. Совет Эвилелиниң улустарын сырый каттыштырып, коммунизм тургузуушкунунга оларны организастап база хей-аът киирип турар күштүң өндүр улуун мындыг хүннерде бистер шупту онза чаңы медереп билип турар бис. Ындыг күш болза, совет улустуң шылгаттынган дайынчы авангарды, бистиң үениң угааны, алдары болгаш арын-нүүрү—бистиң Коммунистиг партиявыс боор турар.

Бүгү чурттарның ажылчы чоннарының акы-дуңмалышкы ёзузунуң болгаш найыралының тугун, оларның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының тугун чогум-на коммунистер бедик көдүрген. Бистиң чурттуң коммунистери ук тугту чүгле кезээде алдарлыы-биле тудуп келген эвес, харын интернационализм дугайында марксистиг өөредигни чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүткеннер.

Бистиң улуг башкывыс болгаш баштыңчывыс Владимир Ильич Ленинниң удуртулгазы-биле ажылчын аңгының күш-ажылчы тараачыннар-биле эвилелиниң делегейниң революстуг практиказынга эң-не баштай Совет Россияга боттанган, ол болза бистиң чурттуң байдалдарынга национал кызыгаарлаар черлерниң тараачыннар колдаан чурттакчы чоннары-биле ук чурттуң пролетаржы авангардының база эвилели болган. Бодунуң ажыл-чорудулгазынга партия ажылчыннарның болгаш тараачыннарның социализм дээш аңгы демиселиниң революстуг стратегиязын мерген угаанныг ленинчи национал политика-биле—бүгү улустарның хосталгазының, деңнээр эргезиниң, найыралының политиказы-биле сырый холбаан.

Ук политиканың мергени болгаш дээштиг бөгүн бистиң бүгү совет амыдыралывыстан көстүп турар, ол чүүлдер Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өндүр чаагайындан болгаш күчү-күжүнден, пролетаржы интернационализмниң идеяларының делегейде тиилелгезинден, социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының тургустунганындан көстүп турар.

Ынчангаш Совет Эвилелиниң бүгү улустарының силерниң биле кады демдеглеп турары кыргыс улустуң байырлалы база-ла байлак интернационалчы утказыг боор турар. Ажылчы чоннарны социал болгаш национал дарлалдан хостаарының херээнге, бүгү кижи төрелгетенниң келир үезиниң үлегер-чижээ болур чаа ниитилелди тургузарының херээнге бистиң чурттуң бүгү нацияларының болгаш биче буурай улустары шупту боттарының салыышкынын кииргеннер. Совет Эвилелиниң бүгү улустарының нииити кужениишкиннери-биле тургустунган күрүнениң бузулбас быжыы, бистиң хөй национал социалистиг күрүневистиң, бистиң социалистиг ниитилел тургузуувустуң, бистиң чурттуң улустарының найыралының, Коммунистиг партияны долгандыр оларның сырый каттыжышкынының бузулбас быжыын бүгү делегей көрүп, билип турар.

Социалистиг Киргизияның, оон Коммунистиг партиязының эрткен алдарлыг оруун түңнеп көрүп турар бис кыргыс черге чаа амыдыралды тургузарының улуг херээн эгелээн кижилерни ханы хүндүткел-биле сактып, бодап турар бис. Большевиктер И. Н. Едренкинниң, А. И. Иванцынның, И. С. Меркуннуң, Н. И. Логвиненконуң болгаш эң баштай маңаа большевик организацияларны тургускан, социалистиг революция дээш келир үениң демиселчилерин кижизиткен, чаа амыдыралды тургузарынга дузалашкан өске-даа хөй-хөй кижилерниң аттарын кыргыс улус сактып, бодап чоруур.

Эң баштайгы кыргыс-большевик Табалды Жукеев—Александр Александрович Пудовкин политиктиг демиселдиң школазын орус революсчулардан өөренип билип алган. Киргизияга Совет эрге-чагырга дээш демиселчилерниң—П. Кабековтуң, А. Уразбековтуң, К. Сарыкулаковтуң, Б. Исакеевтиң, Д. Садаевтиң, Х. Джиебаевтиң болгаш оон-даа өске хөй-хөй революсчуларның аттары чоннуң хүндүткелинге бүргеткен.

Республиканың найысылалы адын эдилеп турар, Киргизия чурттуг, шынчы ленинчи Михаил Васильевич Фрунзе Ортаа Азияга болгаш Казахстанга Совет эрге-чагырганы тургузарынга болгаш быжыглаарынга, контрреволюцияны чылча шаварынга алдарлыг салыышкынны киирген.

Капитализмни оюп эрткеш, ниитилел харылзааларының феодал-төрел бөлүк хевирлеринден социализмче шилчииниң кыйыын-даа чоруп кербээни оруктарын болгаш аргаларын дилеп тыварынга чеже хире революстуг энергия, быжыг тура-сорук, чүткүл, мергежил негеттинмээн дээр. Ол дээрге ёзулуг революсту маадырлыг херек болган, ук херекче кижилерни коммунистиг идеалдарга ханы бүзүрел, улус чонга бодунуң салым-чолунуң бүрүн эргелиг ээзи болуру, бодунуң чырыткылыг келир үезиниң тургузукчузу болуру изиг-биле күзээн чорук хей-аът киирген.

Капитализмни оюп эрткеш, социализмни тургузарда, бо чон хөгжүлде талазы-биле чыдып калган, бүдүүлүк турган, ынчаарда өске улустарны чедер болгаш сайзыралдың бедиинче көдүрлүр дээр ооң күзел-бодалы безин көңгүс имистелген турган деп чугаалаары белен херек.

Ынчаарга бүдүүлүк чоруктан үнүп, бурунгаар шимчээриниң оруун чырыдарынга, боттарының хөгжүлдезинге чыдып калган улустар социалистиг тургузуушкунуң делгемнеринче үнүп болур дээрзин тодаргай шынзыдып көргүзеринге ленинчи идеялар херек турган. Ук ленинчи идеяларны амыдыралга боттандырарда коммунистер партиязының канчаар-даа аажок улуг организакчы ажыл-чорудулгазы херек турган. Ук идеялар бо оранның болгаш кижиниң бодунуң бүгү овур-хевирин чаартыр күчүлүг материалдыг күш болурунга партияның болгаш ажылчы чоннарның чаңгыс эви херек турган.

Шаанда хожудаңгай турган районнарга социалистиг тургузуушкунуң дуржулгазы, Киргизияның болгаш өске-даа республикаларның чыып алганы, национал айтырыгны шиитпирлээриниң дуржулгазы марксистиг-ленинчи өөредигни байыткан болгаш кижи төрелгетенниң хөй нуруузунга—Азияның, Африканың, Латин Американың улустарынга революстуг перспективаны ажыткан. Ол талазы-биле Ортаа Азияның совет республикаларының, Казахстанның, совет Соңгу чүктүң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарының коммунистериниң бүгү революстуг база хосталгалыг шимчээшкинниң мурнунга ачы-хавыяазы эвээш эвес.

Бистиң чурттуң өске-даа улустарының салым-чолунга ышкаш, кыргыс улустуң төөгүлүг салым-чолунга үндезин эргилде болза, Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болган. Ук революция Россияның чыдып калган национал кызыгаар черлериниң улустарын ийи дакпыр дарлалдан—феодалдыг болгаш колониалдыг дарлалдан хостаан, нацияларның бүрүн деңэргелиг чоруун, оларның бот-башкарлыышкын эргезин хүлээп көөрүнүң ленинчи политиказының үндезининге, ниити революстуг идеалдар дээш демиселге бот-боттарын хүндүлежириниң болгаш деткижериниң үндезининге национал харылзааларны тургузарының эргежок чугула бүгү байдалдарын хандырган.

Шаанда дарладып чораан улустарның хереглелдеринге болгаш негелделеринге онза кичээңгейлиг болурунуң эргежок чугулазын Владимир Ильич Ленин үргүлчү демдеглеп келген, улуг күрүнезирек шовинизмниң кандыг-даа илерээшкиннеринге ол эптеш чок боор, буржуаз национализмге, национал кызыгаарланчак болгаш хагдынчак чорукка база-ла шуут удур турган. «...Янзы-бүрү нацияларның эрге-ажыктарынга чүгле канчаар-даа аажок кичээңгейлиг болур чорук оларның аразында үскүлежиишкиннерге чылдагааны чайладыр, бот-боттарынга бүзүрешпес чорукту чок кылыр, кандыг-бир мөңгүлдежиишкиннерден чайладыр, ылангыя янзы-бүрү дылдарлыг ажылчын-

(Уланчызы 2-ги арында).

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

нарның болгаш тараачыннарның аразынга бүзүрелди тургузар, ук бүзүрел чокка улустар аразынга тайбың харылзаалар-даа, амгы үениң сайзыралында бүгү үелиг чүүлдүң бичии-даа чедишкинниг хөгжүлдези канчап-даа болдунмас апаар»—деп В. И. Ленин бижээн.

Ленинчи айтымышкыннарны удуртулга болдурбушаан, партия болгаш Совет күрүне Киргизияның, Ортаа Азияның өске-даа республикаларының болгаш Казахстанның девискээринге революстуг чаартылгалар үезинде социализмче оруккa шимчээшкинниң янзы-бүрү шилчиишкиннинг хевирлерин ажыглаан. Ол чорук чаа социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга тус черлерниң күш-ажылчы массаларының медерелдиг болгаш идепкейлиг киржилгезин эң-не калбаа-биле чедип алыр арганы берген.

Тус черлерниң совет база партия аппарады чылдан чылче быжыгып, ук аппарат ажылчы чоннарның национал массаларынга үргүлчү чоокшулап келген. Удуртукчу, партийжи база совет национал кадрларның калбак белеткели эгелээн. Херээжен чонуң дең эргезин чедип алыр дээш, социализм тургузуушкунунга оларны хаара тудар дээш демисел кыргыс улустуң чогаадыкчы күштерин оттурарынга канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг болган.

Совет эрге-чагырганы тургусканының соонда баштайгы он чыл дургузунда чорудкан социалистиг чаартылгалар кыргыс улустуң күш-ажылчы массаларын совет тургузугга хандыдып, хаара тударынга үнелеп четпес улуг рольду ойнаан.

Улуг Октябрь кыргыс улуска бодунуң совет национал күрүнезин тургузар арганы берген. РКП(б)-ның X съездизи национал районнарның күш-ажылчы массаларының болур-чогуур хевирлиг боттарының Совет күрүне тургузуун хөгжүлдезинге дуза чедирер деп сорулганы салган, ол күрүнелерниң хевири ук улустарның национал-амыдырал байдалдарынга дүүшкен болур ужурлуг турган. «Тус черлерниң амыдыралын болгаш аажы-чаңын эки билир кижилерден тургустунган ажыл-агый органнарын, эрге-чагырга органнарын» тургузарының эргежок чугулазын ук съездиниң доктаалында онзалап айыткан.

Ынчангаш кыргыс улус, бистиң чурттуң өске-даа хөй-хөй улустары-биле бир дөмей, бодунуң төөгүзүнде бир-ле дугаар национал күрүнезин тургускан. Социал-политиктиг шынарның талазы-биле ол болза, Киргизияның күш-ажылчы массалары-биле, кыргыс дехканнар болгаш көшкүн малчыннары-биле Совет чурттуң ажылчын аңгызының быжыгып тургустунган эвилелин көргүскен пролетариат диктатуразы боор турган.

Киргизияга чаа амыдыралдың тургузуушкунунуң үезинде аңгының мурнакчы отряды— ооң партия организациязы өскен болгаш быжыккан. 1925 чылдың мартта эрткен партияның эң баштайгы область конференциязы Киргизияның компартиязының төөгүзүнге улуг болуушкун болган. Ук конференция партияның область организациязын организастап тургускан, экономика, культураны хөгжүдериниң, тус черниң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарын быжыглаарының талазы-биле чугула хемчеглерни айыткан.

Кыргыстарның социалистиг күрүнезиниң тургустунганы, республиканың партия организациязының ажыл-чорудулгазы ленинчи партияның удуртулгазы-биле бистиң чурттуң бүгү ажылчы чоннарының боттандырганы улуг революстуг чаартылгаларга Киргизияның күш-ажылчы массаларының медерелдиг киржилгезин хандырган.

Ынчаарда Совет Эвилелиниң элээн бурунгаар хөгжээн нацияларының, хамыктың мурнунда орус улустуң, ооң ажылчын аңгызының бүгү талалыг дузазының ачызында кыргыс улус кеступ көрбээн кыска хуусаа дургузунда патриархал-феодалдыг хожудаңгай чорукту социализмниң тиилелгезинче көдүрүлген, социалистиг нация боор тургустунган, кижилерниң чаа социал-төөгүлүг ниитилешкээ болур — совет улустуң чарылбас кезээ апарган.

Бистиң чурттуң өске-даа нациялары ышкаш, кыргыстарның социалистиг нациязы марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң, улустарның ленинчи найыралының болгаш акы-дуңма дем каттыштырылгазының идейлиг үндезининге тургустунган. Ук нация буржуаз национализмниң болгаш улуг күрүнезирек шовинизмниң илерээшкиннери-биле, феодал-бай харылзааларының болгаш шажынчы фанатизмниң артышкыннары-биле демиселге тургустунган. Бистиң чурттуң өске-даа улустары-биле идей-политиктиг чаңгыс эптиг болурунга, оларның акы-дуңма эвилелиниң болгаш бузулбас найыралының быжыгарынга ол бүгү чүүлдер идиг болган.

«Боттарының национал барымдаалавайн, аңгының эрге-ажыктарының болгаш сорулгаларының чаңгыс айы-биле каттышкан күш-ажыл кижилериниң өндүр улуг акы-дуңмалышкы ёзузу бистиң чуртувуска төрүттүнген болгаш быжыккан, шынап-ла улустарның ленинчи найыралы деп адап турарывыс төөгүде кеступ көрбээн харылзаалар тургустунган» — деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Ол болза бистиң улуг төөгүлүг чаалап алышкынывыс-тыр, эштер.

Совет Эвилелиниң улустарының найыралының кайгамчыктыг күчү-күжү ылаңгыя Ала-чурттуң Улуг дайынының чылдарында онза тодаргай илерээн. Кыргыс улустуң оолдар, кыстары дайын фронтуларынга эрес-дидим, маадырлыг чоруктарны, күш-ажыл фронтузунга— карак кызыл турыштуг чорукту көргүскен. 43 муң хире кыргыс фронтучулар ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаттырган. Оларның 70 ажыынга Совет Эвилелиниң Маадырлары деп бедик атты тывыскан. Кыргыс улустуң эрес-дидим оолдары—Чолпонбай Тюлебердиевтиң, Дуйшенкул Шопоковтуң болгаш оон-даа өске хөй-хөй кижилерниң маадырлыг херектери улустуң угаан-бодалында кезээ мөңгеде чурттап чоруур.

Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-майор И. В. Панфиловтуң гвардейжи дивизиязының дайынчы маадырлыг чоруу 1941 чылдың күзүнүнде Москвадан дыка ырак эвес черден эгелээн. Ук дивизияны Киргизияга болгаш Казахстанга чечелеп тургускан. Политрук Василий Клочков баштаан 28 панфиловчу-дайынчыларның кайгамчык маадырлыг херээ— бүгү совет улустуң чоргааралы, ооң коргуш чок, патриотчу чоруунуң чайынначык илерээшкини болу берген.

Алдарлыг Панфилов дивизиязының хоочун дайынчыларынга, Ала-чурттуң Улуг дайынының бүгү киржикчилеринге, күш-ажыл фронтузунуң хоочун ажыл-ишчилеринге, фашизмни ашкан тиилелгени чедип алыр дээш, хөй националдыг Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш дайылдажып, ажылдап чорааннарның шуптузунга чүректиң ханызындан байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер.

Чуртувустуң улус ажыл-агыйын дайын сөөлүнде катап тургузарынга, Коммунистиг партияның төлевилеп айыткан социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуну планнарын боттандырарынга кыргыс улус Совет Эвилелиниң бүгү улустары-биле кады Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле идепкейлиг киржип келген.

Бөгүн Киргизия—чечектелген социалистиг республика. Киргизия бедик сайзыраңгай үлетпүрлүг чер болу берген. Ооң үлетпүрү бүгү Совет Эвилелиниң үлетпүр күчүзүнге даянгаш, шалыпкын темпилерлиг сайзырап турар.

Улуг Октябрь революциязының мурнунда хол-биле хөмүр-даш казар каш-ла шахталыг болгаш көдээ ажыл-агыйның чиг-эдиниң баштайгы болбаазырадылгазын кылыр биче-биче фабрикаларлыг чораан Киргизияга Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда чүс-чүс улуг бүдүрүлге черлерин тудуп тургускан. Ам Киргизияда бүдүрүп турар электроэнергия делегейниң бирги дайынының бүдүүзүнде хааныг бүгү Россияның ону ажылдап үндүрүп турганындан ийи катап хөй. Ол бөгүнгү чедишкен шыдалдыг, шалыпкын хөгжүлделиг экономика деп үнелеп турар бис. Ындыг экономикага кандыг-даа улус чоргаарланыр ийик.

Киргизияның экономиказын амгы бедик деңнелче көдүрериниң негеттинген чүве чүгле эмге-хаяажок материалдыг болгаш акша-хөреңги эвес. Ук республиканың ындыг хөреңгизи чок турган. Анаа бедик мергежилдиг тускай эртемниглерниң, ажылчыннарның, техниктерниң, инженерлерниң, агрономнарның, мелиораторларның, эртемденнерниң дузазы херек апарган. Оларны Киргизияга РСФСР болгаш өске-даа республикалар берип келген.

Ленинградтың ажылчы чоннарының улуг үлүг-хуузу киирген демдеглексээр-дир мен. Олар Кыргыс Автономнуг Республиканың экономика, культура алырынга идепкейлиг шефтээр ажылды 1932 чылдан бээр чорудуп келген. Ленинградчылар таңды-сынныг ук черниң бойдус байлактарын өөренип көөрүнге, ооң рудалыг черлериниң үлетпүрге шиңгээдип алырынга, кыргыс ажылчы чоннуң аразындан ажылчыннарны болгаш мергежилдиг тускай эртемниглерни белеткээринге дуза чедирген. Киргизияның сайзыраңгай үлетпүрүн тургузарынга чуртувустуң Москва, Иваново, Донбас болгаш өске-даа хөй-хөй хоорайларының ажылчыннары киришкен.

Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда республикага бедик механизастаан улуг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин тургускан. Киргизияның көдээ ажыл-агыйының шимчедикчи механизмнериниң энергетика күчүзү революция мурнундагы бүгү Россияның көдээ ажыл-агыйынга турган механизмнериниң күчүзүнден 20 ажыг катап улуг. Суггат тудуу дыка калбарган. Суггаттыг чер шөлү миллион гектар болурунга чоокшулай берген. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң агаар-бойдус байдалындан хамааржылгалыы эвээжээн.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының кол адыры — хой ажылынга үндезин чаартылгалар болган. Малының баш саны көвүдеп, бүдүрүлгезиниң сайзыраңгайжааның түңнелинде Киргизия чурттуң малчын чугула девискээрлериниң бирээзи болу берген. Дүк бүдүреринге Киргизия Совет Эвилелиниң үшкү черин ээлеп турар.

База-ла өске республикалардаазы дег, Киргизияның көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезинге экономиканы оралчок көдүреринче, колхоз, совхозтарның материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче угланган организастыг, экономиктиг болгаш өске-даа хемчеглер алырының комплекстиг программазын боттандырганының түңнелинде, СЭКП ТК-ның март (1965 чылда) Пленумунуң, партияның XXIII база XXIV съездилериниң соонда эң тодаргай депшилге-бурунгаарлаашкын болгулап келген.

Киргизияның ажылчы чоннары социализмниң ачызында чаагай амыдыралдыг болган, сайзырал, депшилгениң оруу-биле, коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле хөгжүүрүнүң идегелдиг перспективазын көшкүн амыдыралдыг чораан улуска социализм берген. Революция мурнунда бижик билир кижизи безин ховар чораан ол чер бедик сайзыраңгай культуралыг республика болу берген. Киргизияның Эртемнер академиязы болгаш эртем ажылының өске-даа хөй-хөй албан черлери бар. Сөөлгү чылдар дургузунда республиканың эртемденнери көдээ ажыл-агый культураларының чаагай дүжүттүг сорттарын, мал аарыгларынга удур бедик дээштиг эмнер аймаан тургускан, өңнүг болгаш ховар металлдар рудаларын болбаазырадып алырының аргазын сайзыраңгайжыткан, суггат системаларын автоматчыткан, эртемниң хөй-хөй ажылдыышкыннарын кылган.

Кыргыс улустуң социалистиг амыдырал үези — ооң литературазы биле уран чүүлүнүң чечектелишкин үези болган. Социализм тиилээрге кыргыс улус бодунуң угаан-билиг амыдыралынга көстүп чорбаан көдүрлүүшкүннүг чурттап турар. Социалистиг ниитилел харылзааларынга дүүштүр, чуртувустуң өске-даа нацияларының болгаш улустарының культуразы-биле сырый холбаалыг хөгжүп турар кыргыс улустуң культуразы бистиң ниити совет социалистиг культуравыстың кезии, бүгү совет улустуң угаан-бодал талазы-биле өндүр улуг байлааның кезии болу берген.

Ону база совет тургузугнуң күчүлүг, чогаадыкчы күжүнүң илерели кылдыр үнелеп турар бис. Совет тургузугнуң үезинде чүгле салым-чаяанныг тус-тус кижилерниң эвес, харын улустар бүгүдениң чогаадыкчы аргаларлыы калбаа-биле илереп көзүлген болгай. Ону Коммунистиг партияның өндүр улуг ачы-хавыязы деп үнелеп турар бис. Ооң шылгараңгай политиказы болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазы чуртувустуң нациялары биле улустарының чүгле ёзу барымдаалап эвес, харын херек кырынга дең эргелиг турарын ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга хандырган.

Кыргыс чогаалчыларның, кинематографистерниң, чурукчуларның, композиторларның, театр ажылдакчыларының эң эки чогаалдары бистиң хөй националдыг чуртувустуң болгаш даштыкы чурттарның миллион-миллион номчукчуларынга, көрүкчүлеринге, дыңнакчыларынга сураглыг апарган, үнелеткен. Социалистиг кыргыс нацияның хостуг, чогаадыкчы өзүлдезиниң эң тодаргай барымдаазы ол эвес бе?

Культура амыдыралының чаа-чаа бедиктеринче улустуң көдүрлүрүнге, угаан-бодал талазы-биле күзел-сонуургалдарын чүүл-бүрү болдурарынга дуза чедирер болгаш коммунизм тургузуушкунунга чаагай үүле бүдүреринче кижилерни сорук киирер чогаалдарны тургузарынга, ажыл-ишке Киргизияның чогаадыкчы интеллигенциязының, республиканың бүгү литература, уран чүүл ажылдакчыларының улуг чедишкиннерлиг болурун күзеп тур мен.

Улуг совет улузувуска төлептиг чогаалдары тургускаш, партияның XXIV съездизиниң салган төөгүлүг сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга улуг дузаны чедирип турардыр силер.

Киргизияның ажылчы чоннары партияның төлевилээн планнарын бүгү совет улус-биле кады улуг көдүрлүүшкүннүг боттандырып турар. СЭКП Төп Комитединиң партияга болгаш улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр Киргизияның ажылчы чоннары юбилейге уткуштур шалыпчы ажыл-иш эзилээнче кирипкеш, беш чылдың дөртку чылының база беш чыл планының онаалдаларын ниитизи-биле хуусаа бетинде күүседири дээш чарыштыы организастаан. Ол чарышка киржип турган, муң-муң ажылчыннар, колхозчулар, инженерлер, техниктер, бүгү профессияларның ажылдакчылары шалыпчы, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарының үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Шалыпчы ажылдаары чаагай түңнелдерни берип турар. Киргизия эрткен чылын улус ажыл-агыйының планның бүгү онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүсеткен.

Бо чыл республикага нарын болган. Улуг кандаашкын болганы, суг эвээжээни көдээ ажыл-агыйга уржуун халдаткан. Экономиканың оон өске адырларынга ол база кандыг-бир хемчээлдин-биле салдарлыг болган.

Кандаашкын уржуктарын Киргизияның көдээ ажыл-агыйының ажып эртеринге партияның Төп Комитеди болгаш чазак улуг дузаны чедирген, акша-хөреңгини, транспортту, өске-даа техниканы немей үндүрүп берген. Көдээге ажылчын, албан-хаакчылар, студентилер дузалашкан.

Ол улуг бүгү ажылдың түңнелинде республиканың көдээ ажыл-агый ишчилери кайгамчык күш-ажылчы тиилелгени чедип алган — олар күрүнеге тараа, чиг хөвең, картофель, ногаа болгаш виноград садар талазы-биле беш чылдың дөртку чылының социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байыр чедирген чагаазында демдеглээнин ёзугаар алырга, республиканың чедишкиннери—көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, совет кижилерниң чаагай амыдырал деңнелин көдүрер талазы-биле партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының херээнге киирген улуг үлүг-хуу болган.

Күрүнеге чигир свёклазын садарының планын чуртка баштай-ла Кыргыс ССР күүсеткен, чуртка пландан ажыр чер, мал ажылының муң-муң тонна продукциязын берген.

Республиканың көдээ ажыл-агый ишчилери мал, чер ажылының продуктуларын бүдүрерин бүгү хемчеглер-биле көвүдедир дээш моон соңгаарда шудургу демиселди чорудар деп бүзүрелди илергейлээрин болгаш ажыл-ишке оларның чаа-чаа чедишкиннерлиг болурун күзээрин чөпшээреп көрүңер.

Республиканың үлетпүрү чедишкинниг хөгжүп турар. Тоску беш чылдың 3 чылының дургузунда үлетпүр продукциязын бүдүрери 30 хуу немей өскен, ол өзүлде беш чыл планының онаалдаларынга дүгжүп турар.

Республиканың болгаш Киргизияның Коммунистиг партиязының 50 чыл оюн ажылчы чоннар юбилейлиг чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседириниң талазы-биле улуг чедишкиннерлиг уткуп турар.

Бо чылдың 9 айларының дургузунда продукция сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле планын республиканың үлетпүрү ниитизи-биле ажыр күүсеткен. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, бүдүрериниң хемчээли 7,7 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,1 хуу немей өскен. Аъш-чем үлетпүрүнүң, тудуг материалдарының үлетпүрүнүң, өңнүг металлургияның, эът болгаш сүт үлетпүрүнүң ажылдакчылары, машина тудуунуң дыка хөй бүдүрүлгелериниң коллективтери чедишкинниг ажылдап турар.

Үлетпүр бүдүрүлгезин хөгжүдеринге болгаш сайзыраңгайжыдарынга Киргизияның ажылчы чоннарының чедип алган улуг чедишкиннери бистерни шуптувусту өөртүп турар. Ынчалза-даа бир эвес республикада бар бүдүрүлге күчүлерин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң курлавырларын четче ажыглаап болза, ол чедишкиннер оон-даа артык улуг болур турган.

Киргизияның ажылчы чоннары боттарының социалистиг республиказының тургузуушкунунга кайгамчык улуг күш-ажылын киргеннер. Олар бүдүрүлгениң бүгү чүүлдеринге, национал культураның, улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының хөгжүлдезинге эрткен чартык чүс чыл дургузунда чедип алган боттарының кайгамчыктыг чедишкиннеринге чоргаарланыр эргелиглер. Боттарының хостуг чогаадыкчы күш-ажылы чаа кижини—социалистиг ниитилелдиң кижизин, чаа амыдыралдың, кижилер аразында чаа харылзааларның медерелдиг тургузукчузун, социалистиг ниитилелдиң эрге-ажыктары бодунуң хандамырында синниккен эрге-ажыктары апарган кижини кижизидип турарынга олар чоргаарланыр эргелиглер.

Кыргыс улус Совет Эвилелиниң бүгү улустарының үнелеп четпес чедишкини болур оларның акы-дуңма найыралын тургузарынга киирген күш-ажылы-биле база чоргаарланыр эргелиг.

Республиканың ажылчы чоннарының бүгү чедишкиннери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи угланыышкынын амыдыралга чайгылыш чок боттандырып турар Киргизияның Коммунистиг партиязының хөй талалыг ажыл-чорудулгазы-биле шуут тудуш холбаалыг.

Киргизияның Коммунистиг партиязы идейлиг болгаш организастыг быжыгыышкынының алдарлыг оруун эрткен. Ол Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң удуртулгазы-биле шоолуг улуг эвес отряд турганындан 100 муң ажыг коммунистерлиг армия кылдыр өскен.

Эрткен чылдар дургузунда ооң ажылчын өзээ аажок быжыккан, ооң ажылчын өзээ ам партияның сан составының үштүң бир кезээнден хөй болуп турар. Республиканың бүгү коммунистериниң 65 хуузу материалдыг чүүлдер бүдүрүлгезинде ажылдап турар.

Киргизияның Коммунистиг партиязының тургустунганының болгаш быжыкканының үндезини СЭКП-ның оон-даа өске отрядтарының ышкаш база-ла кезээде марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң хажыдыл болбас принциптери, партийжи амыдыралдың ленинчи нормалары болуп келген. Киргизияның Коммунистиг партиязы күш-ажылга болгаш коммунизмниң идеалдарын боттандырар дээш демиселге республиканың ажылчы чоннарының, ажылчын аңгызының авангарды болур ролюн төлептиг күүседип турар.

Ам улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң тоску беш чыл планын совет улус доозуп турда, бистиң бүгү чуртувус кайы хире өскерилгени, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкун үезинде кайы хире улуг чаартылгалар боттанганы онза эки көстүр-дүр.

1960 чылдан бээр эрткен үе дургузунда Совет Эвилелиниң ниитиниң ниити продуктузу 2 ажыг катап өскен. Бо чурагай кайгамчык улуг тургузукчу ажылды көргүзүп турар: чүс-чүс эң улуг үлетпүр бүдүрүлгелери ажыглалга кирген, оларның дыка хөйү чурттуң эң ырак девискээрлеринде тыптып келгилээн; үлетпүрнүң мурнакчы техника-биле чепсеглеттинген бүдүн чаа-чаа адырлары тургустунган; миллион-миллион гектар кур черлер шиңгээттинген; кайгамчык улуг гидроэнергетиктиг системалар туттунган.

Сибирьниң эмгежок хөй байлактарын калбаа-биле шиңгээдип алырынче эгелеп кирипкен бис. Бисте Тюмень облазынга, ындыг ырак девискээрге кылганы ышкаш, ындыг улуг хемчээлдиг нефть тывыжын соңгу чүктүң дошкун берге байдалдарынга шиңгээдип алганының ындыг үлегер-чижээ мынчага чедир делегейге турбаан. Совет ажылчын аңгының, техниктиг специалистерниң, эртемденнерниң ол кайгамчыктыг тиилелгезиниң ужур-дузазын кижи үнелеп четпес.

Бистиң күрүневистиң экономиктиг күчүзүн бис анаа-ла дыка улгаттырып алган эвес, харын экономиктиг тургузуушкуннуң шынар талазы-биле чаа үе-чадазынче шилчип кирген бис, ол үе-чада сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң негелделеринге дүгжүп турар техниктиг депшилгениң бедик деңнели-биле тодараттынып турар.

Совет социалистиг экономиканың чайгылыш чок болгаш бүгү талалыг хөгжүлдези чоннуң чаагай чоруун көдүрерин дүргедедиринге, совет кижилерниң материалдыг болгаш угаан-бодал талазы-биле байлак аргаларын улам калбартырынга, хоорайның-даа, көдээниң-даа чонунуң амыдыралының деңнелинде база стилинде улуг өскерилгелер болурунга дузалаан. Беш чылдың дөрт чылының дургузунда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири 15 хуу, а ниитиниң ажыл-агыйында колхозчуларның күш-ажылының төлевири 22 хуу немей өзер. Кадык камгалал, чырыдышкын, культура талазы-биле кончуг улуг ажыл кылдынган.

Бис шуптувус бодувустуң чуртувус дээш, партияның политиказын бүрүнү-биле деткип, чүүлдүгүзүнүмүшаан, социалистиг чаңгыс өг-бүле ышкаш чурттап база ажылдап турар ооң кайгамчыктыг улузу дээш чоргаарланып чоруур бис.

Он-он чылдарның дургузунда экономиканың бүгү адырларының сандаразашкын, кудулаашкын болгаш кризистер чок улам бедип турар үзүктел чок хөгжүлдези ам чүгле Совет Эвилелинде, чүгле социализм чурттарында болуп турар.

Бистиң чуртувустуң чедишкиннери чеже-даа улуг болза, бодувустуң социалистиг тургузуувус дээш аажок чоргаарланып чоруур-даа болзувусса, сагыш оожургаар чорукту болдурбас, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаар талазы-биле бистиң күженишкиннеривисти кошкатпас ужурлуг бис.

Улустуң чаагай чоруун бедидеринче СЭКП-ның XXIV съездизиниң айыткан угланыышкынын партия чайгылыш чок боттандырып турар. Бисте улустуң амыдырал деңнелин улам ыңай бедидерин хандырар талазы-биле хөй янзы сорулгаларны шиитпирлээринче улам-на үндезин эргилде болуп турар. Эртем-биле техниканың шапкын хөгжүлдези, техниктиг депшилге бүгү чаа айтырыгларны шиитпирлээринге херек күчүлүг чепсек-херекселдерни биске чүгле берип турар эвес, харын оон-биле чергелештир ниитилелден ап турар материалдыг курлавырларны, ажыглаарын ылап шын организастаарын, аажок чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын, кижи бүрүзүнүң бодунуң хүлээлгелерин идепкейлиг болгаш эчис сорулгалыг көөрүн негеп турар үеде ол сорулгаларны шиитпирлеп турар-дыр бис.

Бистиң чуртувустуң кайгамчык улуг экономиктиг күчүзүн бистиң улам бурунгаарлаар шимчээшкинивисти дүргедединге бүрүнү-биле ажыглаар дээш СЭКП ТК, чазак бүгү күжүн салып турар.

Бо ажыл-херекке чедишкин ам бүдүрүлгени ажыктыг болдурарының айтырыгларын шын шиитпирлээринден, өзүлдениң шынар факторларынче кол кичээнгей салырындан хамааржыр. Чоокта чаа бодунуң чугааларының бирээзинге Л. И. Брежнев чаа онгу беш чыл болза улустуң чаагай чоруунуң улам ыңай өзүлдези дээш хамыктың мурнунда шынарның беш чылы, бүдүрүлгени ажыктыг болдурарының беш чылы болур ужурлуг дээрзиниң дугайын чугаалаан.

Бо талазы-биле бисте кончуг улуг ажылды чорудуп турар. XXIV съездиниң шиитпирлери база 1973 чылдың декабрь Пленумунуң шиитпирлери бистиң бүгү партия, күрүне болгаш ажыл-агый органнарын, бистиң бүгү улузувусту үлетпүр бүдүрүлгезиниң структуразын болбаазыраңгайжыдарынче база ооң ажыктыын бедидеринче угландырып турар. Бо ажылда чугаажок кол угланыышкын болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ыңай бедидери, фондунуң ажыктыын бедидер база продукцияның санынга онаапштыр агар материалдыг чарыгдалдарны эвээжедир талазы-биле хемчеглерни боттандырары. бүдүрүлгениң бар күчүлерин улам четче ажыглаары болгаш чаа күчүлерин эң дүрген шиңгээдип алыры болур.

Ол угланыышкыннар бистиң ажыл-агый планнарывыска база айыттынар.

Эң чугула участоктарга капитал салыышкыннарын мөөңнээри болгаш тудугнуң хуусааларын кызырары аажок улуг ужур-дузалыг. Ол дээрге—чүгле планнаашкынының сорулгазы эвес, харын ооң-биле чергелештир төпте болгаш республикаларда-даа, чер-черде-даа экономиканы хүн бүрү дүрген удуртуп башкарарының сорулгазы-дыр.

Үлетпүрге болгаш көдээ ажыл-агыйга, чуртталга болгаш культура тудуунга чаа фондуларны тургузарынга чылдың-на дыка хөй акша-хөреңгини салып турар бис. Чүгле сөөлгү 4 чыл дургузунда 440 миллион дөрбелчин метр чуртталга шөлү ажыглалга кирзе-даа, бистиң чуртувуска чуртталга тудуунуң хемчээли кызырылбас. Бүдүрүлгеге салган немелде рубль бүрүзү ажыктыг кылдыр ажыглаттынары, өскээр чугаалаарга, ол продукцияның немелде өзүлдезин улгаттырган турары аажок чугула. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер айтырыг—анаа-ла бөдүүн айтырыг болбайн турары чугаажок. Ол дээрге биске чүгле экономика айтырыы эвес, харын социал болгаш политика айтырыы болур. Ол дээрге ажыл-агыйны удуртуп башкарарының айтырыы болгаш бистиң планнарывысты күүседириниң база айтырыы болуп турар. Чогумна ынчангаш партия бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер сорулганы ханы уткалыг кылдыр салып, бүгү ажылчы чоннарны ону шиитпирлээринче мөөңнеп, эртемниң болгаш практиканың кижилериниң чогаадыкчы күженишкиннерин каттыштырарын негеп турарының ужуру ол.

Ол сорулганы чедишкинниг шиитпирлээриниң бүгү аргалары бисте бар.

СЭКП-ның XXIV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чылдың) Пленумунуң шиитпирлери, Л. И. Брежневтиң программа болу берген чугаалары бедиткен, уткуштур планнар хүлээп алыр дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер дээш массалыг шимчээшкинни чуртка өөскүдүп үндүрген. Бо ажыл-херекке бистиң ажылчын аңгывыстың, колхозчу-тараачыннарның, интеллигенцияның талазындан идепкейлиг, калбак киржилге ол нарын сорулганы бистиң чедишкинниг күүседиривистиң болгаш бистиң улус ажыл-агыйывыста ажылдың шынар талазы-биле чаа деңнелинче чедишкинниг шилчииривистиң кол магадылалы болур.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң херээнге чедишкинниң чугула чүүлү болза бистиң кадрларывыстың, бистиң аныяктарывыстың эки белеткелин, чурттуң мурнунда турар сорулгаларны болгаш ажыл-агыйжы айтырыгларны оларның ханызы-биле билири, оларны шиитпирлээринге медерелдиг, идепкейлиг киржилгези боор турар. Совет кижилер чүү дээш ажылдап турарын эки билирлер, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидери — ол дээрге бистиң улустуң материалдыг чаагай байдалының улам ыңай өзүлдезиниң, бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң күчүзүн улам ыңай быжыглаарының кол болгаш эргежок чугула негелдези дээрзин олар билип турарлар. Бистиң чуртувуста экономика айтырыгларын өөренирип калбаа-биле тургускан. Ол болза партияның шиитпирлеринде, күрүнениң улус ажыл-агый планнарында айыттынган кол-кол болгаш эчис сорулгаларны ажылчыннарга, колхозчуларга, техниктиг специалистерге, албан-хаакчыларга тайылбырлап бээринге база улуу-биле дузалаар ужурлуг.

Адактың сөөлүнде, улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидериниң айтырыын шиитпирлээри дээрге курлавырларны калбаа-биле ажыглаары-дыр. Ол болза бүдүрүлгениң удуртукчуларының-даа талазындан, ажылчыннарның-даа талазындан ажыл-херекти ажыл-агыйжы ёзу-биле көөрү, хумагалыг, инициативалыг, бедик культурлуг тодаргай ажылдаары-дыр. Сөөлгү беш чыл планнарның чылдарының дургузунда бистиң совет ажылчын аңгывыстың ниити эртем-билиг, культурлуг болгаш профессионал деңнели дыка өскен. Ол болза даандырган ажыл-херек дээш харысалганы бедидериниң айтырыгларын дүрген шиитпирлээр, кижилер боттарының хүлээлгезин чогаадыкчы ёзу-биле көөрүн бүгү талалыг калбартыр арганы берип, биске ону хүлээндирип турар-дыр. Бистиң улузувус партияның политиказын билип, ону чүүлдүгзүнүп турар. Бистиң күрүневистиң канчаар-даа аажок улуг күжү ында.

Бистиң бүгү улус ажыл-агыйжы чорудулгавыстың кол угланыышкыны болу берген ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидери дээш демисел — ол болза чидириглер-биле улуг хемчээлдиг демисел, энергияны, оттулар чүүлдү, чиг-эттини, металлдарны ажылчын күжүн угаазылалдыг камнаары дээш демисел-дир. Бир эвес бар четпестерни чайладыр дээш дээштиг база шыңгыы хемчеглерни алыр болза, ниити республиканың ажыл-агыйынга-даа, бодунуң бүдүрүлгезинге-даа коллектив бүрүзү хөй ажыктыг чүүлдү кылып болур деп бодап тур мен.

Капиталистиг делегейде улам-на чидигленип турар кризистиг силгинишкиннер дег байдалга бистиң социалистиг планныг экономикавыс таварышпайн турар. Совет экономиканың моон соңгаар-даа дүрген хөгжүүрүнге, ооң өзүлдезиниң болгаш быжыгыышкынының хемчээли-биле совет кижилерниң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидеринге эргежок чугула бүгү чүүлдер-биле бистиң чуртувус хандыртынган. Бистиң курлавырывыс аажок улуг. Ынчалзажок олар кызыгаар чок эвес. Олар совет кижилерниң чүгле амгы эвес, харын келир үедеги салгалынга хамааржыр. Ынчангаш чиг-эттиң, металлдың, цементиниң, хөвенниң, чемишчидилгениң, синтетиктиг материалдарның килограмм бүрүзү чиг-этти болгаш материалдарны ажыглаарының мурнакчы технологиязын ёзугаар социалистиг улус ажыл-агыйынга бедик ажыктыг кылдыр ажыглаттынган турзун дээш оларны угаазылалдыг, хумагалыг, улам-на ажыктыг кылдыр чарыгдаары бистиң сорулгавыс болур.

Бистиң чер болгаш суг талазы-биле курлавырларывыс биче эвес кичээнгейни болгаш хумагалыг көөр чорукту негеп турар. Мында, Киргизияда, бодаглыг оранда тарыыр черниң болгаш ону суг-биле үнүштүжүктүр болдурарының үнезин кижилер онза эки билир. Тарылга шөлүн калбартканының, кылымал суггарылганың, механизацияны калбак нептереткениниң, чер болгаш мал ажылының культуразын бедиткениниң күзели-биле Киргизияның көдээ ажыл-агый продукциязы 1913 чыл-биле деңнээрге 6,5 катап көвүдээн.

Бистер бүдүрүлгениң интенсивтиин чүгле чаа техниканы ажыглаарының аргазы-биле эвес, капитал салыышкынын көвүдедириниң аргазы-биле бедидер ужурлуг бис. Бистиң бүдүрүлгелеривисте бар турар дериглелдерниң эң хөй бериимчелиг болурун чедип алыры эргежок чугула. Ооң-биле кады чаа кылыгларны дүрген шиңгээдип алыр база продукцияның шынарын бедидер дээш бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг. Ол чокка бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң айтырыглары шын шиитпирлеттинип шыдаттынмас. Ол сорулгалар бот-боттары холбаалыг.

Амгы үеде бистиң бүгү чуртувустуң күженишкиннери беш чылдың дөртку чылының даалгаларын күүседиринче мөөңнеттинген. Совет Киргизияның ажылчын аңгызы, колхозчу-тараачыннары, интеллигенциязы бүгү улустуң ол үүле-херээнге бодунуң төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Бистиң бүгү политиктиг болгаш организакчы ажылывыс, партияның база чазактың совет экономиканы болгаш культураны улам ыңай хөгжүдериниң болгаш көдүрериниң талазы-биле бүгү хемчеглери кол эчис сорулга — кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң-не шынныг болгаш кижизиг чаагай ниитилел — коммунистиг ниитилелди тургузарынга бараан боор турар. Ол эчис сорулганың оруунга бистиң чедишкиннеривис бүрүзү, чүгле бүгү чурттуң хемчээлдеринде чедишкиннер эвес, харын республика, область, район, тус-тус бүдүрүлгелер болгаш күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң чедишкини бүрүзү Маркстың болгаш Энгельстиң үезинден бээр демисежип келген пролетаржы революсчуларның бедик идеалдары бистиң амыдыралывыска бадыткаттынып тургустунарынга дузалап турар, ленинчи орук-биле 57 чыл дургузунда совет улусту бүзүрелдиг эккел чоруур коммунистерниң партиязын тургускан бистиң өндүр улуг башкывыс В. И. Ленин ол-ла идеалдар дээш демисежип чораан.

Ол болза совет улустуң күш-ажылын хей-аът киирип, келир үеже бүзүрелдиг көөр база бедик эчис сорулгаларны көрүп билир арганы кижилерге берип турар.

Ниитилелди сырый каттыштырар ындыг эчис сорулгалар болгаш идеалдар чок, капиталдың хоойлулары тергиидээн делегейге ындыг чүүлдер турбаан-даа, турбас-даа. Оларда экономиканың хөгжүлдези, эртем-техниктиг революцияның чедишкиннери ужур-утказын чидирип турар дээрзин чамдык буржуаз ажылдакчылар боттары безин миннир ужурга таваржып турар, чүге дизе кижилерниң сорук киирер перспективалар оларда казыттынган.

1974 чыл капиталистиг делегейге чаа-чаа улуг бергелерни таварыштырган, капиталистиг чурттарда чагырыкчы бөлүктер анаа эвес хемчээлдиг, чидиг ханы сагышсыралдыг боор турарлар. Акцияларны база катап өртек-үне чокка садыглап турар, хоозураан фирмаларның саны өскен, ажыл чоктарның саны көвүдеп турар. Чоокка чедир-ле чамдык буржуаз политэкономия акша үнезиниң кудулаарын экономиктиг өзүлдениң идиг бериикчизи кылдыр көрүп турган болза, ам ону чүгле экономикага эвес, харын буржуаз ниитилелдиң политиктиг үндезиннеринге кол айыыл кылдыр миннип турар. Узамдыккан кризис капитализмниң валюта-саң-хөө системазын хаара туда берген, капиталистиг делегейде даштыкы садыгның болгаш экономиктиг өске-даа солчулгаларның аажок улуг болгаш чугула талазын хандырар ужурлуг делегейниң санажылга системазын сандарадырынга чедирген. Сөөлгү үеде капиталистиг чурттарның эң чугула чиг-эт болгаш аъш-чем барааннарының хандырылгазында сандараашкынныг байдал дыңзып турар. Ниити ажыл-агыйжы байдал көзүлдүр-ле дорайтап баткан.

Кризистиг калбарышкын кандыг-бир элээн каш чурттарны азы чурттарның бөлүүн эвес, херек кырында бүгү капиталистиг делегейни: Американың Каттышкан Штаттарын, Японияны, барыын Европаның чурттарын хаара туда берген. Чогум-на ол байдал онза дүвүрээзинни болдуруп турар. Ол чурттарның чазак органнарының болгаш монополияларының амгы бергелерден уштунар ийикпе, азы ооа-чадаарда оларның чидигленишкиннерин кошкадыр дээш кылган хөй санныг оралдажышкыннары кандыг-даа чогуур түңнел бербээн. Акша үнезиниң кудулаарынга болгаш валюта-саң-хөө кризизинге удур демисел чорудар сорулга-биле делегей хемчээлдеринге хөделишкиннерни аайлаштырып, таарыштырар дугайын дугуржур дээш хөй санныг оралдажышкыннары база-ла чедишкин чок боор турар.

Кризистиг байдал чүгле экономиканы эвес, харын буржуаз ниитилелдиң политиказын, культуразын, идеологиязын хаара тудуп турар. Ол бүгү болза капиталистиг делегейде чөрүлдээлерниң өзүлдезинге, аңгы демиселиң чидиглендиреринге, янзы-бүрү капиталистиг чурттарның эрге-ажыктары дээш чаа-чаа мессилдежиишкиннеринге, сайзыраңгай капиталистиг күрүнелер-биле Азияның, Африканың болгаш Латин Американың хөгжүп турар чурттарының аразынга демиселди чидиглендирериңге чедирбейн барып шыдавас.

(Төнчүзү 3-кү арында).

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

Империализмниң экономиктиг болгаш политиктиг системазында божаннаашкыннарның хөй санныг илерээшкиннери тургустунуп келген байдалдарның кандыг-бир таварылгазының түңнелдери эвес-ле болгай. Ол болза капитализмден социализмче бүгү-ниити шилчилгениң эпохазында хөгжүлдениң объективтиг чорудулгазы-дыр.

Ол чорудулганы кым-даа доктаадып ийикпе, азы өске орукче угландырып шыдавас. Ол болза капитализмниң ниити кризизи-биле тодаргайлаттынып турар.

Политикада болгаш экономикада чөрүлдээлер база мунгашталышкыннар бодунуң бергелеринден өскениң күсели-биле адырлыр чүткүлге кылырынга чедирип турар. Бодавыже, ол бүгү кижи төрелгетенниң мурнунда туруп турар тайбыңның улам быжыг үндезиннерин тургузарынга күрүнелерниң күженишкиннерин каттыштырар, делегей кады ажылдажылгазын калбартыр сорулгаларны чиигетпейн турар.

Ынчалза-даа тайбынче орукка кижи төрелгетенниң мурнунда кайы-даа хире боттуг бергелер турза, ниитизи-биле делегей байдалы ам дайын талалакчыларынга эвес, а тайбыңга ынакшылдыг күштерниң эрге-ажыктарынга, кижи төрелгетенниң тайбың келир үезиниң эрге-ажыктарынга таарымчалыг кылдыр тургустунуп турар. Делегейниң ийи системаларының аразында күштерниң деңзигүүрү социализмге ажыктыг кылдыр өскерлип, үргүлчүлеп турар.

Делегейниң социалистиг системазының, депшилгениң бүгү күштериниң, демократияның болгаш национал хосталганың таарымчалыг салдары-биле делегей байдалы хевирлеттинип тургустунуп турар. Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынның чорудулгазы ол дугайын херечилеп турар, ол болза делегей байдалының хөгжүлдезиниң тодарадыкчы хевир-шинчизи болу берген.

Боттарының күчү-шыдалының болгаш делегейде болуушкуннар хөгжүлдезинге салдар чедирериниң үндезини—боттарының улус ажыл-агыйын социалистиг чурттар дүрген темпилер-биле хөгжүдүп турар. Оларның бүгү талалыг кады ажылдажылгазы, үр хуусаалыг комплекстиг программага дүүштүр боттандырып турары социалистиг экономиктиг интеграция аңаа улуг рольду ойнап турар.

Социализм күштериниң сырый каттыштырарының, национал хосталга дээш, боттарының хамаарышпас чоруун быжыглаары дээш, социал депшилге дээш, демисежип турар улустарны деткииириниң ленинчи политиказын акы-дуңма социалистиг чурттар-биле кады Совет Эвилели амыдыралга чайгылыш чок чорудуп келген болгаш чорудар-даа. Бистиң партиявыстың XXIV съездизиниң хүлээп алганы, Тайбыңның программазын амыдыралга чайгылыш чок боттандырып чорудар бис, тайбың кожа-хелбээ догунаашкынның принципин янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга харылзааларның үндезини кылдыр чер болганга эчизинге чедир бадыткаттынган турзун дээш бистен хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылыр бис.

Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Леонид Ильич Брежневтиң даштыкы политика талазы-биле чорудуп турар улуг болгаш үре-түңнелдиг ажылын совет улус эки билир. Делегей харылзааларын кадыкшылдарының эгелээн херээ кандыг-бир конъюнктуралыг факторлардан хамаарылга чок болган турарынче партияның болгаш чазактың күженишкиннери угланган. Ону туруштуг болгаш эглиш дивес кылыры—бистиң сорулгавыс. Чер бөмбүрзээниң дыка улуг кезиинде социализм эчизинге чедир бадыткаттынган турда, делегейде күштерниң чаа деңзигүүрүнүң байдалдарында ол сорулга чүгле кажангызындан-даа артык чугула эвес, харын улам боттуг чүүл апарган.

Совет Эвилели, социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттары дүшкүүрлүг чорукту кошкадыры дээш демиселде идепкейлиг туруштарны ээлеп турар. Ол херек дугайты капиталистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы таарыштыр тургузуп база калбартыышаан, ол чурттарның политиктиг ажылдакчыларын, оларның чазактарын угаан-сарыылдыг болурунче, чүвени харысалгалыг болгаш боттуг ёзу-биле көөрүнче кыйгырып турар бис.

Ынчалза-даа тайбың болгаш делегейге айыыл чок чорук дээш бистиң политикавыстың, бистиң демиселивистиң принциптеринге хамаарыштыр биске негелделер тургузар дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарны шииттирлиг буруу шаап турар бис.

Дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының херээн чер бөмбүрзээниң бүгү районнарынга нептередирин бистиң даштыкы политикавыстың чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр көрүп турар бис. Ол сорулганы чедип алыры Европага көөрде, Азияга элээн берге дээр бодалды Азия күрүнелериниң чамдык төлээлекчилериниң талазындан бо-ла чугаалап турар. Ынчаарга каш чыл мурнунда Европага байдал айыылдыг хемчээлинге чедир изиглеп берген турган-на болгай. Ынчанмыже социалистиг чурттарның күженишкиннериниң уламындан, а ол ышкаш Францияның, Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш Барыын Европаның өске-даа күрүнелериниң угаазылалдыг политиказының түңнелинде Европага дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырар аргалыг болган. Тайбыңны быжыглаарының болгаш күрүнелер аразынга ажыл-ишчи кады ажылдажылганы хөгжүдериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр маңаа улуг бурунгаарлаашкын болган.

Азияга быжыг тайбыңны улустар чедип ап шыдаар бе—ол дээрге демиселдиң айтырыы-дыр, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күрүнелерниң, бүгү улустарның күженишкиннерин каттыштырарының айтырыы-дыр.

Ол сорулганы чедип алырынга Азия диптиң бүгү улустарының үндезин, үелиг эрге-ажыктарынга таарышкан боттуг тайбың программазы идиг бээр ийик кылдыр санап турар бис. Ындыг программаның үндезини Азияга коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазы болган туруп болур ийик. Ону тургузарынга Азияның сонуургалдыг бүгү чурттары дең эргелиг үндезинге боттарының салыышкынын киирип болур ийик. Азияга коллективтиг айыыл чок чоруктуң келир үедеги ол системазын Совет Эвилели быжыг тайбыңның болгаш тус бүрүзүнде дең эргелерлиг, бир дөмей хүлээлгелерлиг бот-эргелиг күрүнелерниң кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылгазының чепсээ кылдыр көрүп турар. Ынчангаш Азияга ол сорулганы өйү келгениниң бүзүрелдиг херечизи коллективтиг айыыл чок чоруктуң идеязының Азия чурттарының улустарының аразында улам-на сурагжып турары ол болур. Күрүнелерниң кызыгаарлары ырржым, тайбың байдалдыг турарын улустар күзеп турар.

Кыдат-биле бистиң кызыгаарывыстың чамдызы Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың девискээрин таварты эрткен. Ынчаарга совет-кыдат харылзааларының байдалы мында дыка нарын болуп турар.

Кыдат-биле бистиң кызыгаарывыс бүгү дуртунга тайбыңның, совет болгаш кыдат улустарның аразынга чаагай кожа-хелбээ кады ажылдажылганың болгаш найыралдың кызыгаары болган турзун дээш бистен хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылып турар бис. Ол чорук ийи улустуң үндезин эрге-ажыктарынга-даа, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбың болгаш депшилге херээниң эрге-ажыктарынга-даа таарышкан болур ийик. Ооң ужурунда Кыдат Улус Республика-биле таарымчалыг харылзааларны катап тургузарынче бистиң угланыышкынывыс кандыг-бир конъюнктурлуг факторлардан хамаарышпас доктаамал угланыышкын-дыр. Янзы-бүрү талаларга Кыдат-биле кады ажылдажылганы калбартырын саналдап келген болгаш саналдап-даа турар бис. Ынчаарга совет-кыдат харылзааларны чогумчударының херээнге мынчага чедир бурунгаарлаашкын чедип алдынмааның харысалгазы чүмү-биле пекин удуртулгага онаажыр апаар, чүге дээрге ол удуртулга Совет Эвилелин бодунуң өжээнниг көөр чорууңга эң-не реакциялыг, империалистиг күштер-биле халбактанчы берген болгаш социализмниң база тайбыңның херээнге каража чедирериң чер болганда оралдажып турар. Ынчалзажок ындыг байдал эрте азы орай-даа бол өскерли бээр, ынчангаш Кыдат Улус Республика оон улустарының тура-соруун ёзугаар тайбыңның болгаш депшилгениң оруу-биле социалистиг чурттарның ниити одуруунга хөгжүүр дээрзинге бүзүрээр бис.

Бистиң ленинчи даштыкы политикавысты бүгү совет улус бүрүн деткип болгаш чүүлдүгзүнүп турар. Ол политиканың чедишкиннериниң ачызында бистиң улузувус тайбың ажылдаар, делегейниң элээн таарымчалыг байдалынга коммунизмни тургузар аргалыг болуп турар. Совет улус тайбың амыдыралдың болгаш делегейге калбак кады ажылдажылганың кежиктерин ажыглаан турзун дээш бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни Совет чазак моон соңгаар-даа кылыр. Бистиң улузувус ону аңаа-ла чедип алган эвес, харын бодунга ындыг эргени аар өртек-үне-биле чаалап алган болгай.

Эргим эштер!

Бистиң чуртувустуң улустарының найыралы болгаш акы-дуңма кады ажылдажылгазы бистиң Совет күрүневистиң күжүнүң болгаш күчү-шыдалының эгээртинмес үнер дөзү болуп турар. Найырал биле акы-дуңма кады ажылдажылга эге үндезинин Октябрьның социалистиг Улуг революциязы бодараткан коммунистиг идеалдарны амыдыралга боттандырар дээш демиселге бистиң тиилелгелеривистиң шииттирлиг негелделериниң бирээзи болуп турар.

Акы-дуңма кыргыс улустуң кайгамчыктыг байырлалынче боттарының төлээлекчилерин бүгү эвилелдешкен республикалар, бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы—Москва, Ленинград хоорай чоруткан-дыр. Силерниң-биле кады мында орустар, украиннер, белоруслар, узбектер, казахтар, грузиннер, азербайджаннар, литвалар, молдавтар, латыштар, таджиктер, армяннар, туркменнер, эстоннар, өске-даа хөй-хөй националдарның төлээлекчилери олуржуп, Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың болгаш Киргизияның Коммунистиг партиязының 50 чыл оюн байырлалдыг демдеглеп турар-дыр. Бистиң чуртувустуң бүгү улустары Киргизияның ажылчы чоннарынга изиг байыр чедирип, акы-дуңма республика улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдеринге чаа-чаа улуг чедишкиннерлиг болурун күзеп турар. Кыргыс улустуң амыдырал-чуртталгазы улам-на солун болгаш байлак болурун, силерниң хоорайларыңар болгаш суурларыңар улам чаагайжып, экижээн турарын, Киргизия социализмниң болгаш бистиң чуртувустуң улустарының найыралының хүнүнүң адаанга улам чечектелирин бистер шуптувус сагыш-сеткиливис ханызындан күзеп турар бис. Коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү улусчу херээнге Киргизияның ажылчы чоннарының салыышкынын Төрээн чурт бедии-биле үнелеп турар.

Силерниң республикаңарны дөрткү орден-биле Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчуурун меңээ чөпшээреп көрүңер.

(Кыргыс ССР-ниң Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын эш А. Н. Косыгин номчааш, хурал киржикчилери дыңмыттыг адыш часкап турда, республиканың тугунга орденни кадаан).

Эргим эштер!

Дүрүм ёзугаар бедик шаңнал-биле холбаштыр Киргизияның ажылчын аңгызынга, колхозчу тараачыннарынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга бистиң партиявыстың Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен.

Эш А. Н. Косыгинниң чугаазын үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган).

Келген байырлал-биле — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнуң байырлалы-биле байырлыг хуралдың киржикчилеринге, Киргизияның бүгү ажылчы чоннарынга база байыр чедирерин меңээ чөпшээреп көрүңер.

Кыргыс Совет Социалистиг Республика делгерезин!

Киргизияның алдарлыг Коммунистиг партиязы делгерезин!

Совет Социалистиг Республикаларның бузулбас Эвилели быжыгып, чечектелип турзун!

Бодунуң удуртулгазы-биле совет улусту коммунизмниң тиилелгезинче бүзүрелдиг башкарып орар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

* * *

Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың болгаш Киргизстанның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюнуң дугайында Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев илеткел кылган.

Коммунистиг тургузуушкунга республиканың ажылчы чоннарының ачы-хавыязын Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бедии-биле үнелээнинге кызыгаар чок өөрүп четтиргенин илергейлеп тур. Ам Совет Киргизстанның тугунда ийи Ленин ордени-биле болгаш Улустарның найыралы орден-биле кожа база бир, кызыгаар чок үнелиг шаңнал — Улуг Октябрьның идеяларының тиилелгезиниң үлегер-чижээ болган, кыргыс улустуң чартык чүс чыл дургузунда эрткен демисел, ажыл-иш оруун телептиг түңнел каастап турар Улустарның найыралы орден чайнап турар апарган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң байыр чедирген чазааның чылыг сөстеринге база СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Алексей Николаевич Косыгинниң дамчытканы, Кыргыс ССР-ниң болгаш оон Коммунистиг партиязының тураскаалдыг байырлалынга таварыштыр республиканың ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң чүректиң ханызындан байыр чедиргенинге сеткил сагыжывыстың ханызындан шуптувус өөрүп тур бис деп, Т. У. Усубалиев чугаалаан.

Совет Киргизстанның ажылчыннарының тургузукчу ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелээнинге изии-биле өөрүп четтиргенин Киргизияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден, республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чонунуң өмүнээзинден Т. У. Усубалиев СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке илергейлээн.

Республиканың мурнунга партия биле чазактың салган сорулгаларын ылап бодап, бедик шаңналды хүлээп ап тура, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шииттирлерин, тоску беш чыл планының онаалдаларын күүседиринге боттарының улуг харысалгалыг ажылчыннар, колхозчулар, эртем, культура ажылдакчылары, бүгү ажылчы чоннар тодаргай медерелдеп билип турар-дыр.

Боттарының Коммунистиг партияга кызыгаар чок бердингенин, оон иштики, даштыкы политиказын изии-биле деткип турарын, оон дайынчы, шылгаттынган штавын — шылгарангай марксисчи-ленинчи, улустарның аас-кежии дээш мөгаг чок демиселчи, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан ленинчи Төп Комитедин, Политбюрозун долгандыр боттарының сырый каттышканын, коммунизмниң тиилелгезинче бүгү совет улус-биле кады чайгылыш чок баар чүткүлдүүн олар бөгүн, улуг өөрүшкүлүг бо байырлалда база катап ылап медеглеп тур.

Совет улустарының акы-дуңма өг-бүлезинге кыргыс улус эрткен бежен чыл дургузунда маадырлыг чаагай орукту эрткен.

Езулуг хосталганы, аас-кежиин кыргыстарга болгаш хааның Россиязының дарлаткан өске-даа улустарынга Улуг Октябрь берген. Кыргыс улустуң чогаадыкчы күштерин чүс-чүс чылдар дургузунда бектеп келген кинчиин Улуг Октябрь үзе шаап, ону думбей түрегдел, човулаңдан чарып алган, национал сайзыралдың оруунга киирген. Совет күрүне амыдыралын тургузуп алыр арганы берген.

Революстуг тулчуушкуннарның үезинде кыргыс улустуң улуг орус улус-биле кады турушканы оон аас-кежии болган. Кижи төрелгетенниң генийи, пролетаржы кайгамчык улуг революсчу Владимир Ильич Ленинниң делегейге улуг орус улус берген, ажылчы чонның эң революсчу, эң мурнакчы организациязын—Коммунистиг партияны ол тургузуп, кижизиткен болгай деп, илеткелчи чугаалаан.

Илеткелчи оон ыңай национал айтырыг талазы-биле ленинниң өөредигиниң ужур-дузазын, Ортаа Азияга революстуг шимчээшкинниң төөгүзүн, ол черниң бисте политика, экономика болгаш культура талазы-биле бударгай чорааның узуткалын, кыргыс улустуң Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда чедип алган улуг чедиишкиннерин чугаалаан.

Төөгү хемчээлиниң аайы-биле 50 чыл—шоолуг эвес хуусаа-ла болгай. Ынчанмыже республиканың ажылчы чоннары ол чылдарның дургузунда безин чүнү-чүнү тургузуп, чедип алган-дыр, көрүңерден. Акы-дуңма республикаларның экономиказы-биле чогаадыкчы муң-муң судалы холбаалыг Киргизстанның бөгүнгү экономиказы ылап тодаргай үлетпүрчүн мөзүлуг, бүдүрүлге талазы-биле ол күштүг баазалыг, чаа-чаа нарын социал-экономиктиг сорулгаларны чедиишкинниг шииттирлээр арганы бээр, эртем-техниктиг бедик күчүлүг.

Республикага 1973 чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1924 чылда турганындан 365 катап улгаткан. Ам үлетпүрүвүс бүдүрүлгениң эң чугула чепсек-херекселдерин болгаш калбак херегленир барааннарын бүдүрер чүс ажыг адырлыг. Ооң үлүг-хуузунга ниитилел продуктузунуң 57 хире хуузу онаажып, национал орулганың чартык кезин хирезин ол берип турар.

Киргизстанның эмге-хаажок чер байлааны, оон хемнериниң күчүлүг күжүн Совет күрүнеге бараан болдурган. Ам республикада бүдүрүп турар электроэнергия ону революция мурнундагы бүгү Россияга турганындан барык ийи катап хөй деп, Т. У. Усубалиев уламчылап чугаалаан.

Республиканың үлетпүрү бүдүрүлге хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының-даа талазы-биле беш чыл планының контроль чурагайларын үш чыл дургузунда ажыр күүсеткен деп, оратор оон ыңай чугаалаан.

Беш чылдың дөртку, тодарадыкчы чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедиишкиннер база чедип алдынган.

Ажылчын аңгызы, инженер-техниктиг ажылдакчыларның улуг хүрээлени тургусканы кыргыс улустуң кайгамчык улуг чаалап алышкыны болган. Аңаа хамаарыштыр биске акы-дуңма улустар база улуг дузаламчыны берген. Олар шупту интернационализмни барымдаалаар сагыш-сеткилди, кыргыс улустуң чаа амыдырал тургузуп алырынга шынап-ла дуза чедирер чүткүлдүг болуру удуртулга болдурган.

1924 чылда Киргизияга 17 муң ажылчыннар турган. Киргизстанның ажылчын аңгызы чогум бөгүн бодунуң хүрээлениниле 600 муң ажыг кижилиг. Дөртен, бежен-не чылдар мурнунда көшкүн болгаш чартык көшкүн амыдыралдыг чурттап чораан улустуң ажы-төлү ам делегейге эң эки деп үнелеткен сурьманы өске националдарның ажыл-ишчилери-биле бир деминиг ээлдирип, эң чазыг чок ажылдаар физика приборларын болгаш автоматтыг шугумнарны тудуп тургузуп, автомобильдер эптеп, станоктарны болгаш өске-даа нарын машиналарны бүдүрүп, нефть, хөмүр-дашты, черниң ховар металлдарын казып турар.

Киргизияның кодээ ажыл-агыйынга үндезин чаартылгалар кылганы Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң өндүр улуг ачы-хавыязы болган деп, Т. У. Усубалиев демдеглээн. Чер, суг реформазын боттандырганының, кодээге коллективизацияны дески чорутканының түңнелинде мөлчүкү аңгыларны узуткаан. Кыргыс көшкүн малчыннарны амыдыралдың сууржун хевиринче шилчидери чижектиг, нарын болгаш берге айтырыгны чедиишкинниг шииттирлээн.

Социализм кыргыс тараачын чоннуң күш-ажылының мөзүшыларын үндезини-биле чаарткан. Революция мурнунда чер ишчизи кыргыс кижиниң кол чепсээ омаа, кетмень болгаш калыыр чораан. Кодээ ажыл-агыйывыстың бөгүн хөгжүп турары ылап техниктиг үндезиниг. Колхоз, совхозтарның хову-шөлдеринде 25 муң ажыг трактор, чүүл-бүрү сес муң комбайн, 16 муң ажыг чүък автомобили, кодээ ажыл-агыйның өске-даа хөй-хөй машиналары ажылдап турар. Амгы үеде республиканың колхоз, совхозтары — хөй адырлыг улуг-улуг ажыл-агыйлар.

Биске болгаш өске-даа акы-дуңма республикаларга суггат ажылдарын улуг хемчээлдин-биле боттандырган. Ук ажылдарның социал болгаш экономиктиг ужур-дузазын Владимир Ильич Ленин айтып чораан. Киргизстанны чогум-на суггаттыг бедик сайзырангай чер ажылының улуг девискээрлериниң бирээзи болдурган. Ээн-шөлдер болгаш чечектелген гектар чер үнүш-дүжүттүг садтар болу берген. Суг ажыл-агыйының тудуу СЭКП ТК-ның май (1966 чылда) Пленумунуң соонда эң улуг калбарыышкынныг болган. Ук Пленум СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң саналдааны ёзугаар чер мелиорастаарының калбак программазын төлевилээн. Оон бээр эрткен үениң дургузунда суггатка 450 миллион ажыг рубльди үндүрүп берген, суг ажыл-агыйының улуг-улуг объектилерин тудуп тургускан.

Республиканың кодээ ажыл-агыйының кол адыры мал ажылы. Ниитиниң малының баш саны, оон продуктулуун ылап өстүрери чедип алдынган. Чижээ, хой саны 1913 чылда ийи миллион турганындан 1974 чылда 9,6 миллион болурунга чедир көвүдээн. Чуртка дүк бүдүреринге республика бирги черлерниң бирээзин ээлеп турар.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгези тоску беш чылда база чедиишкиннииг сайзырап турар. Ону өөрүп демдеглеп болур бис.

Бо чылын хөвен, кылбыш, погаа болгаш өске-даа культураларның чаагай дүжүдүн база-ла эрткен чылдаазы дег өстүрүп үндүрген. Күрүнеге тараа, хөвен, погаа, картофель, виноград садар болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелер күүсеттинген. Белеткээн эът, сүт, чуурга эрткен чылдаазындан хөй болган.

Киргизстанның ажылчын аңгызының, колхозчу тараачын чонунуң, улусчу интеллигенциязының, бүгү ажылчы чоннарының күш-ажылчы күжениишкиннерин бедии-биле үнелээни СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели күрүнеге чер ажылының продуктуларын садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерниң күүсеттингенинге холбаштыр республиканың ажылчы чоннарынга байыр чедирген чагаазынга илергейлээн болгай. Аңаа кызыгаар чок аас-кежиктиг болгаш өөрүп турар-дыр бис.

Күш-ажылдың кижилеринче ленинчи кичээнгей, сагыш салыышкынның ол чайынналчак база бир илерели оларны улам күжениишкинниг ажылдаарынче, тоску беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарыштың улам күчүлүг көдүрлүүшкүнүнче сорук киирип турар.

Ленинчи Төп Комитеттиң, оон Политбюрозунуң болгаш эш Л. И. Брежневтиң талазындан, төрээн Совет чазаавыстың талазындан ындыг кичээнгей салып турарын чүректиң ханызындан үнелеп, республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге бүгү күжүвүстү харамнанмайн бээривистиг бүзүрелдиг аазап тур бис.

Тодарадыкчы, чогум бистиң республикага хамаарыштыр юбилейжи чылды доозуп тура, кодээ ажыл-агыйның бүдүрүкчүлүүн көвүдедириниң, ниити продукция хемчээлиниң-даа талазы-биле беш чылдың дөрт чылының онаалдалары күүсеттинген турар деп чүвени сеткил ханыышкынныг демдеглеп тур бис. Чурт Кыргыстанның хову-шөлдеринге болгаш фермаларынга пландан ажыр бүдүрген хөй-хөй продукцияны алыр.

Чедип алган бүгү чаалап алышкыннарывыс — Коммунистиг партияның болгаш оон ленинчи Төп Комитединиң шылгарангай удуртулгазының, бүгү совет улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң бүгү хемчеглер-биле дуза чедирип, акы-дуңма деткимче көргүзүп келгениниң түңнели болган.

Улузувуска культура революциязы чаагай түңнелдерни берген деп, илеткелчи уламчылап чугаалаан. Акы-дуңма улустарның дузаламчызы-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле биске шынап-ла чаагай үүлени бүдүрген.

Культура революциязының чугула баштайгы үе-чадаларының бирээзи бижик билбес чорукту узуткаары болган. Октябрь революциязының мурнунда кыргыстар барык шупту бижик билбес чораан, ынчангаш ук айтырыг онза нарын болгаш чидиг болган. Партия биле чазак кыргыс улустуң чырыдыышкынынга эргежок чугула байдалдарны тургузуп бээр бүгү чүүлдерни кылган, бодунуң национал үжүк-бижиин оон тургузуп алырынга дуза чедирген.

Амгы үеде Киргизстанның улус ажыл-агыйында дээди болгаш ортумак тускай эртемниг 188 муң ажыг специалистер ажылдап турар. Өскээр чугаалаарга, революция мурнундагы бүгү Россияга турганы хире барык-ла ынча специалистер ам республикада бар.

Социалистиг кыргыс национал культура болза бүгү улустарның угаан-бодал-биле тургузуп турар үнелиг чүүлдериниң органиктиг каттыжыышкыны болу берген ниити совет социалистиг культураның чарылбас кезээ болуп турар.

Кыргыс херээженнерге эргешилээни тывысканы, экономиктиг, ниитилел-политиктиг болгаш культурлуг амыдыралдың бүгү талаларынга оларны идепкейлиг киириштиргени социализмниң улуг чаалап алышкыны болган. Кайгамчык улуг социалистиг чаартылгаларның, партияның кызымак ажылының түңнелинде Киргизстанның херээженнери хосталганы алган. Үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге, чырыдыышкынга, кадык камгалалынга, эртемге болгаш культурага, ниитилел-политиктиг амыдыралга—кайда-даа Киргизстанның херээженнери эң-не идепкейлиг киржип турар.

Бистиң хоорайларывыстың, ажылчын болгаш кодээ суурларывыстың ниити хевири өскерлип турар деп, илеткелчи оон мынчаа демдеглээн. Ортаа Азияның аалдарынга болгаш кыштактарынга шаг-шаандан бээр туруп келген малгаш кибиткаларның, дуваалдарның орнунга амгы үениң чаагайжыттынган бажыңнары туттунуп турар. Бежен чыл дургузунда 28 миллион хире дөрбелчин метр шөлдүг чурттаалга бажыңнары туттунган. Боттарының төлевилеттингениниң, тудугларының, чаагайжыттынганының талазы-биле хоорай хевириниң суурларындан шоолуг ылгалбас ындыг чаа суурлар тыптып келгилээн. Бистиң кодээ суурларывыстың дугайында СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев 1970 чылдың сентябрьда республикага кээп чораан үезинде аажок эки мактап чугаалаан. Бис ол үнелээшкинге чоргаарланмышаан, бистиң суурларывыс оон-даа артык эки болзун дээш бүгү чүүлдерни кылыр бис.

Кыргыс улус Совет эрге-чагырганың чылдарында чүгле экономика болгаш культура хөгжүлдезинге онза кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алган эвес, харын ол бодунуң хөй чүс чылдарлыг төөгүзүнде бир-ле дугаарында нация кылдыр, социалистиг нация кылдыр, эпис-сорулгазының чаңгыс аайы-биле, чаңгыс аай идеология болур марксизм-ленинизм-биле быжыккан интернационалчыларның нациязы кылдыр тургустунганы социал талазы-биле шылгарангай чаалап алышкын болуп турар.

Кижилерниң төөгү талазы-биле чаа ниитилешкээ болур улуг совет улустуң чардынмас кезээ апарганынга кыргыс улус чоргаарланып турар. Бүгү совет улуста ышкаш кыргыс улуста улуг патриоттуг сагыш-сеткил — совет кижиниң ниити национал чоргаарлалы бар. Ол сагыш-сеткил дээрге миллион-миллион совет кижилерниң күш-ажылы, маадырлыг чоруу, чогаадыкчы генийи-биле кылдынган бүгү эң эки чүүлдерниң илереэшкини болуп турар. Советтер чуртунуң улустарының улуг акы-дуңмалышкы чоруу, совет патриотизм болгаш социалистиг интернационализм Совет Эвилелиниң күжүнүң база күчүзүнүң үнер дөзү болур.

Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың тывылганы, тургустунганы болгаш чечектелиишкини Киргизияның Коммунистиг партиязының төөгүзү-биле, оон хөй талалыг политиктиг болгаш организакчы ажыл-чорудулгазы-биле шуут сырый холбашкан деп, Т. У. Усубалиев онзалап демдеглээн. Ол бодунуң бежен чыл оюн идея талазы-биле каңналган, организация талазы-биле чаңгыс аай болгаш ленинчи Төп Комитетти долгандыр быжыг сырый каттышкан чоруу-биле уткаан.

СЭКП-ниң, оон Төп Комитединиң ленинчи интернационалчы политиказының болгаш бүгү талалыг практиктиг дузазының ачызында Киргизияның Компартиязы тургустунганын, быжыкканын болгаш улам ыңай хөгжээнин республиканың коммунистери онза хүндүткел-биле демдеглеп турар. Киргизияның Компартиязы интернационализм оон политиказының, хүн бүрүдеги практиказының үндезини болу бергениниң хире чергези-биле, интернационализмниң идеяларын ажылчы массаларның шиңгээдип алганының хире чергези-биле быжыгып база күжүн немеп келген.

Киргизияның Коммунистиг партиязы бодунуң хүрээлениниң идейлиг болгаш организастыг чаңгыс эвин ыдыктыг камгалап, быжыглап турар. Ол ленинчи Төп Комитетти долгандыр сырый каттышкаш, бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын улам ыңай быжыглаар дээш демиселге республиканың ажылчы чоннарын быжыг болгаш бүзүрелдиг аппар чоруур.

Бөгүн Киргизстанның коммунистери боттарының хүрээлениниң дайынчы аргазын моон соңгаар-даа хажык чок бедидер болгаш ленинчи Төп Комитетке, оон СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрозунга кызыгаар чок бердингени-биле партияның айтыышкыннарын амыдыралга боттандырар дээрзин байырлалдыы-биле дыңгыраглап турар.

Эрткен оруувустуң түңнелдерин үндүрүп тура четпестер барын, ажыглаттынмаан хөй-хөй курлавырларывысты уттуп болбас бис. Ам бистер чүгле бөгүн чедип алган чедиишкиннеривисти эвес, харын чедиишкиннииг бурунгаарлаар дээш, келир үеде кылыр ужурлуг ажыл-ижививисти база бодаар ужурлуг бис деп, эш Л. И. Брежнев Кишинёвка бодунуң ханы уткалыг программа болур чугаазынга айыткан. Ындыг төлээде, бүдүрүлгениң иштики курлавырларын шудургу дилеп тывар, ажылывыс шынарын бедидер болгаш аңаа үндезилеттингеш, улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр хүлээлгелиг бис.

Кыргыс ССР-ниң бүгү ажылчы чону коммунизмниң тиилелгези дээш совет улустарның демиселиниң төөгүзүнге чайынналчак чаа-чаа демдеглел арыннарын шудургу күш-ажылы-биле бижип киирер деп, ук чоннуң өмүнээзинден СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге, оон Политбюрозунга, эш Л. И. Брежневке чугаазының түңнелинде илеткелчи айыткаан.

Т. У. Усубалиевтиң чугаазын адыш часкаашкыннары хөй катап үзе кирген.

Делегациялар удуртукчулары: Россия Федерациязындан—РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Дьяков, Москвадан—СЭКП МХК-ның секретары Л. А. Борисов, Украин ССР-ден —Украинаның КП ТК секретары А. А. Титаренко, Ленинградтан — партияның Ленинград обкомунуң секретары З. М. Круглова, Белорус ССР-ден — Белоруссияның КП ТК секретары А. Н. Аксёнов, Узбек ССР-ден—республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Б. А. Ашимов, Грузин ССР-ден — республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Д. Джавахишвили, Азербайджан ССР-ден — Азербайджанның КП ТК секретары Г. Н. Сеидов, Литва ССР-ден—Литваның КП ТК-зының бирги секретары П. П. Гришкявичус, Молдав ССР-ден —Молдавияның КП ТК-зының бирги секретары И. И. Бодюл, Латви ССР-ден —Латвияның КП ТК секретары А. А. Дризул, Таджик ССР-ден—республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Р. Н. Набиев, Армян ССР-ден —республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. А. Арзуманян, Туркмен ССР-ден — Туркменистанның КП ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров, Эстон ССР-ден республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. И. Клаусон, шефтелип турар Кронштадтың шериг-далай шивээзинден—бирги чергелиг капитан Р. Н. Лиховоли, Ортаа Азияның шериг округунуң шериглер командылакчызы армия генералы Н. Г. Лященко алдарлыг байырлалга болгаш Төрээн чурттуң бедик шаңналынга таварыштыр Кыргыс ССР-ниң ажылчы чонунга чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген.

Совет Киргизияның болгаш Совет чурттуң өске-даа акы-дуңма республикаларының экономика, культуразының чедиишкиннери—ажылчын аңгының, колхозчу тараачын чоннуң, улусчу интеллигенцияның сорук кириишкинниг күш-ажылының түңнели. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң чайынналчак херечизи деп, ораторлар демдеглээн.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байыр чедирген чагааны улуг сорук кириишкинниг хүлээп алган.

Кыргыс ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. С. Суюмбаев түңнел сөзүн чугаалаан.

Байырлыг хуралдың хагдынганы чарлаттынган. Оон киржикчилери партийжи гимн «Интернационалды» улуг сорук кириишкинниг ырлаан. Коммунистиг партияга, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, совет улуска, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралынга алдар йөрээлдери залга чаңгыланган.

(СЭТА).

Киргизияның найысылалынга шериг парады болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы

ФРУНЗЕ. (СЭТА-ның тускай корр.). Ажылчы чон Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюн байырлап демдеглээн.

Республика найысылалының төп шөлүнге ноябрь 3-те найысылалдың чурттакчылары болгаш аалчылары долдур чыглып келген. Аңаа шериг параады болгаш ажылчы чонуң чыскаалы болган.

Киргизияның Компартиязының Төп Комитединиң, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даасканы ёзугаар Ортаа Азияның шериг округунуң шериглер командылакчызы армия генералы И. Г. Лященко шөлге чыглганнарга, Киргизстанның бүгү ажылчы чонунга алдарлыг юбилейиниң байырын чедирген.

Шериглер парадын офицерлер колоннаы эгелээн. Мотоадыгжылар, шериг-агаар күштериниң төлээлекчилери, дайынчы-кызыгааржылар, күчүлүг шериг техниказы чыскаалдыг эрткен.

Чыскаал спортчуларның, бүгү эвилелдешкен республикаларны төлээлекчилээн хептиг оолдар, кыстарның онза чараш көргүзүглери-биле доозулган.

Фрунзеге болган чыскаал республиканың ажылчы чонунуң бузулбас сырый каттыжыышкынын, улуг Төрээн чуртувустуң күчүзүн мөгаг чок быжыглаар чүткүлдүүн чайынналчак илергейлеп көргүскен.

* * *

Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюнга алдар кылдыр Киргизияның Компартиязының Төп Комитеди, республиканың Дээди Совединиң Президиуму, Министрлер Чөвүлели ноябрь 3-те хүлээп алышкын эрттирген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, Киргизияның Коммунистиг партиязының болгаш чазааның удуртукчулары, юбилей байырлалынга киржир дээш Фрунзеге бүгү акы-дуңма республикалардан, Москва биле Ленинградтан, Кронштадтан чеде берген делегациялар баштыңнары ук хүлээп алышкынга барган.

Киргизияның Компартия ТК-зының кежигүннери, республиканың Дээди Совединиң депутаттары, бүдүрүлге черлериниң, тудугларның болгаш кодээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртем, культура ажылдакчылары, хөй-нитти организацияларының төлээлекчилери киришкен.

Аалчыларга Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев байыр чедирген.

Акы-дуңма эвилелдешкен республикаларның, Москва болгаш Ленинград хоорайларының делегациялар баштыңнары байырлалга таварыштыр кыргыс улуска, Киргизияның Коммунистиг партиязынга изиг байыр чедирген.

Эш А. Н. Косыгин ол хүлээп алышкынга чүве чугаалаан. Алдарлыг юбилейге база чоокшулап келген байырлалга — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга таварыштыр Киргизияның коммунистеринге, республиканың бүгү ажылчы чонунга ол изиг байыр чедиргеш, коммунистиг ниитилелди тургузарынга кыргыс улустуң чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун йөрээген.

Хүлээп алышкын акы-дуңма найыралдыг байдалга эрткен. (СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬ БОЛГАШ КОСМОС

«...Боду өөренип алган кижиниң мээң ажылымны чүгле Октябрь үнелээн, чүгле Совет эрге-чагырга биле Ленинниң партиязы меңээ боттуг дуза чедирген...»

К. Э. Циолковский

Ада-чурттуң космонавтика хөгжүлдезиниң төөгүзүнге Октябрьның социалистиг Улуг революциязы сорук киирикчи күштү берген, ооң ачызында космонавтика аажок сайзырап эгелээн. Планеталар аразынга харылзаалар дугайында ол идеяларны күрүнениң эң баштай хүлээп көрген шиитпири болза теоретиктиг космонавтиканың үндезилекчизи К. Э. Циолковскийге бүтү назынында улуг хемчээлдиг пенсия тыпсыр дугайында документ болган. 1921 чылдың ноябрь 9-та ол документиге В. И. Ленин ат салган. Ол төөгүлүг документиниң тайылбырлаан материалда «атмосфера даштынче ужудуушкунну боттандырарынче эртемге үндезилеттинген болгаш техника талазы-биле таарымчалыг орукту делегейде эң баштай төлевилээн, «ракеталар» принцивин ёзугаар планеталар аразынга ужудуушкуннарга херек аппараттың схемазын тургускан» эртемден ол деп онзалап демдеглээн.

Ол-ла 1921 чылда улуг инженер-химик Н. И. Тихомиров В. И. Ленинге чагаа бижээш, ыш чок дарылыг ракета снарядтарын тургузарының идеязын деткиирин дилээн. Ооң түңнелинде тускай лабораторияны ажылдап эгелээн, ону газодинамиктиг лаборатория (ГДЛ) деп адаан.

Ооң сөөлүнде үш чыл-даа эртпээнде Н. Е. Жуковский аттыг Агвар флодунуң академиязының шериг-эртем ниитилелиниң чанынга планеталар аразынга харылзаалар секциязы организастаттынган. 1924 чылдың майда ол секцияның баазазынга планеталар аразынга харылзаалар өөрениириниң делегейде эң баштайгы ниитилели тургустунган, аңаа ракета тургузарының 200 хире инженерлери, конструкторлары, нептереңдикчилери бактаап кирген. Ол ниитилелдиң ажыл-чорудулгазынга сураглыг инженер Ф. А. Цандер, профессор В. П. Ветчинкин, М. Е. Лапиров-Скобло болгаш оон-даа өскелер киржип турган. Ооң хүндүлүг кежигүннеринге Ф. Э. Дзержинский биле К. Э. Циолковский соңгуткан.

1927 чылдың апрельде Октябрь революциязының 10 чыл оюн демдеглээри-биле Москвага делегейниң космонавтика талазы-биле делгелгези ажыттынган. Аңаа чүгле совет эртемденнер К. Э. Циолковский, Ф. А. Цандер киришкен эвес, харын АКШ-тың (Р. Годдард), Германияның (Г. Оберт, М. Валье), Францияның (Эно-Пельтри) болгаш оон-даа өске чурттарның эртемденнери база киришкен. Ракета техниказын ажылдап кылып база ол ышкаш планеталар аразынга ужудуушкуннар идеяларын нептередип турар аңгы-аңгы чурттарның эртемденнериниң күжениишкиннерин каттыштырарынга ол делгелге улуг ужур-дузалыг болган. Ол аңаа эвес кайгамчык делгелгени Москваның техника талазы-биле дээди училищезиниң студентизи С. П. Королев, аныяк инженерлер М. К. Тихонравов, Ю. А. Победоносцев көргеннер, олар сөөлүнде ракета техниказынга дыка хөй ажыктыг чүүлдерни кылган.

Практиктиг космонавтиканың үндезини болур бүгү чүүлдер бистиң чурттувуска Совет эрге-чагырганың баштайгы он чылының дургузунда тургустунган-дыр дээрзи үстүнде киирген фактылардан илдең-дир.

Ооң чаа, элээн улуг үе-чадазы 1929—1931 чылдарда эгелээн. 1929 чылдың майда газодинамиктиг лаборатория чанынга килдис тургустунган. Аңаа инженер В. П. Глушконуң удуртулгазы-биле ракеталарны, ракетаның делегейде эң баштайгы электротермиктиг шимчедикчизин болгаш ракетаның суук чүүл-биле хөделир баштайгы шимчедикчилерин төлевилеп кылган. Олар кезиндиде барып Ада-чурттуң суук чүүл-биле хөделир шимчедикчилерин тургузарының үндезини болган.

1931 чылдың сентябрьда Осоавиахимниң Төп чөвүлелиниң чанынга хөй-нийти организациязы тургустунган, аңаа ракета херээниң эгелекчилери бактаап кирген. Элээн каш айлар эрткенде ол-ла организацияга үндезилээш, ракеталарны болгаш оларның шимчедикчилерин шинчилеп кылыр талазы-биле бистиң чуртувуска эң баштайгы эртем-шинчилел болгаш дуржулга-конструктор организациязын —С. П. Королевка баштаткан реактивтиг шимчедикчи өөренир бөлүктү (РШӨБ) тургускан. Ол бөлүктү чүгле хөй-нийти организациялары эвес, харын күрүне организациялары база деткип турган. Кыска хуусаа дургузунда ол бөлүктүң киржикчилери дыка хөй чүүлдерни чедип алган. 1933 чылдың августа Ада-чурттуң суук чүүлдүг баштайгы «№ 09» ракетазы дээрже ужугуп үнген. Ынчан космиктиг ракеталарның келир үедеги кол конструктору С. П. Королев баш удур билгеш, мынча деп чугаалаан: «Совет ракеталар ортемчей делгемин тиилеп шыдаар ужурлуг!». Ол ракеталар тиилеп шыдаап-даа. Ынчалза-даа ол тиилелгениң хүнү барык-ла чээрби беш чыл болгаш келген. Гидродинамиктиг лаборатория биле реактивтиг шимчедикчи өөренир бөлүктү каттыштырар дугайында айтырыг чоорту тургустунуп келген. Ону күрүнениң сураглыг ажылдакчылары М. Н. Тухачевский, аар үлетпүрнүң улус комиссары Г. К. Орджоникидзе болгаш шериг-далай инспекциязының начальниги Н. В. Куйбышев деткип турган. 1933 чылдың октябрьда делегейде эң баштайгы реактивтиг эртем-шинчилел институдун (РЭШИ) тургузар дугайында Күш-ажыл болгаш камгалал чөвүлели доктаал хүлээп алган. Аңаа дайын мурнунда чылдарда баллистиктиг болгаш чалгынныг ракеталар база оларның шимчедикчилери кылдынган. В. П. Глушконуң шинчилеп чогааткан ОРМ-65 деп шимчедикчилиг, чалгынныг 212 деп ракетаны С. П. Королевтуң конструкциязын ёзугаар кылганы, хевирин өскертип чаарткан ОРМ-65 деп шимчедикчилерлиг РП-318-1 деп ракетопланы С. П. Королевтуң конструкциязын ёзугаар кылганы —дыка улуг ажылдар болган. Ракетоплан реактивтиг ужар чүүлдүң эге үндезинин салган.

1941 чылдың июньда фашистиг эжелекчилерниң бистиң Төрээн чурттувусче халдаашкыны ракета херээниң хөгжүлдезинге шаптыктаан. Ынчалза-даа янзы-бүрү маркалыг дайынчы самолеттарга хереглээр дүргеледикчилерниң суук чүүл-биле ажылдаар ракета шимчедикчилерин шинчилеп кылыры уламчылап турган. Ол дуржулга сөөлүнде шимчедикчилер болгаш ракеталар чогаадып кылырынга дыка ажыктыг болган.

Ракета техниказының элээн шапкын хөгжүлдези херек кырында 1945 чылдан эгелээн. Дайын сөөлүнде делегейниң дүшкүүрлүг байдалы «соок дайын»-биле, капиталистиг чурттарның Совет чуртка болгаш улус демократиязының чурттарынга удур шериг эвилелдери-биле тодараттынып турган. Совет улуска атомнуг дайын-биле кыжанып эгелээн. Партия Төп Комитеди болгаш Совет чазак чурттуң камгаланыр аргазын улам күштелдирер талазы-биле кончуг дүрген хемчеглерни ап чорудкан. Чаа-чаа эртем-шинчилел институттары, конструктор организациялары болгаш бүдүрүлге черлери тургустунгулаан.

Ада-чурттуң атомнуг болгаш водородтуг бомбаларын тургузары-биле чергелештир оларны чер бөмбүрзээниң кандыг-даа точказынга чедирип шыдаар чепсек-херекселдерни, чижээлээрге, ракеталарны чогаадып кылып, шылгап турган. Академик И. В. Курчатовка баштаткан эртемден-атомчуларның коллективи биле академик С. П. Королевтуң болгаш оон-даа өске эртемденнерниң, конструкторларының удуртуп турган коллективтери ол сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээн. 1957 чылдың августа кедергей ыраар, диптер аразының баллистиктиг ракетазының база ядролуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин кылган. Ол чорук дайынның таварыштырган балыгларын кыска хуусаада чүгле эмнеп шыдаан эвес, харын экономика, культура хөгжүлдезиниң дайын мурнундагы деңнелин четкеш, эртип, эртем-техниктиг депшилге талазы-биле улуг базымнарны кылып шыдаан бүгү улустуң маадырлыг күжениишкиннериниң ачызында болдунар аргалыг болган.

Ракета херээниң хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазы эгелээн. Кижилерниң чаагай чоруунуң эрге-ажыктарынга дүүштүр космос делгемин шинчилээриниң болгаш ажыглаарының эртемге үндезилеттинген эчис сорулгалыг программазы ССРЭ-ниң Эртемнер академиязында тургустунуп турар. Совет эртемденнерниң идеяларын СЭКП ТК болгаш Совет чазак бүрүнү-биле деткээн.

Космонавтика төөгүзүнге совет эртемденнерниң кайгамчыктыг чедиишкиннери төлептиг кирген. Черниң баштайгы кылымал спутниги совет спутниги болган. Оон сөөлүнде Юрий Гагаринниң, баштайгы херээжен кижиниң — Валентина Николаева-Терешкованың тоолчургу ужудуушкуну, Алексей Леоновтуң ажык космосче үнгени улашкан. Айны, Венераны болгаш Марсты шинчилээринге совет эртемниң улуг чедиишкиннери база делегейге билдингир апарган. Ада-чурттуң баштайгы орбита станциялары космонавтиканың эң чугула үе-чадазының—чер-чурттугларның эртем болгаш ажыглал хереглелдеринге идепкейлиг бараалгаарының эгези болган.

Ам аңгы-аңгы чурттарның улустарының каттышкан күжениишкиннер-биле космосту өөрениириниң болгаш шиңгээдип алырының айтырыы кол сорулга апарган.

А. РОМАНОВ,
СЭТА-ның хайгааракчызы.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

«Улуг-Хем»

чечен чогаал альманагының ээлчеглиг үжен дөрткү үндүрүлгези чырыкче үнген.

Тываның хоочун чогаалчылары Сергей Пюрбюнуң «Шакпынчы» деп балладазын, Степан Сарыг-оолдуң «Ак-көк дээрим», Салим Сүрүң-оолдуң «Ырлам оңнук», Юрий Күнзегештиң «Мөген-Бүрен» деп шүлүктерин болгаш аныяк авторларның шүлүктерин ында парлаан.

Проза чогаалындан М. Кенин Лопсаңның «Тениң самы» деп романындан эгелер, журналист Куулар Аракчааның орук демдеглелдери, Монгуш Доржунуң новеллалары болгаш өске-даа чогаалдар бар.

Совет Эвилелиниң болгаш даштыкы акы-дуңма чурттарның чогаалчыларының чогаалдарының очулгазын чыындыда база киирген.

Оон аңгыда, С. Майнак биле М. Хайдып чамдык номнарга хамаарыштыр боттарының бодалдарын бижип турар.

Тываның 30 чыл оюнга тураскааткан бо чыындының каасталгазы чараш. Кижи бүрүзү мону улуг сонуургал-биле номчуур.

М. ЭРТИНЕ.

• • •

Аржаан базырыы

Бии-Хем районнуң Аржаан суурда Улуг-Хорумну (базырыкты) 1971—1974 чылдарда профессор М. П. Грязнов болгаш төөгү эртемнериниң кандидады М. Х. Маңнай-оолдуң удуртулгазы-биле ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының археология болгаш Тываның эртем-шинчилел институдунуң экспедициязы казып шинчилээн.

Эрткен айда Тываның чурт-шинчилел музейиниң эрги төөгү килдизинде «Аржаан базырыы» деп темага ол экспедицияның 4 чыл иштинде казып шинчилээн археологтуг материалдарын делгеп көргүскен тускай зал ажыттынган.

Аржаан базырыы — бистиң эраның мурнунда VIII—VII вектерде (эртенги • скиф үезинде) «хаан» кижиниң чевээ. Ооң-биле кады 15 бай ызыгуурткан кижилерни хөөржүткен болгаш ында 150 ажыг аъттарны кады салган.

Аржаан базырыының коллекциязындан ховар дээн үнелиг экспонаттар делгеттинген: тудазында хаван дүрзүлээн хүлер бижек, араатан амытан дүрзүзү шуткуп куткан каасталга херексели, янзы-бүрү хевирлиг хүлер чүтеннер суглуктары, хүлер дээктер болгаш алдын-биле чайырлап кылган каасталгалар.

Бистиң эртемденнеривистиң ажылының түңнели көрүкчүлерге солун болур.

В. ЧАЛБАА.

• • •

Көргүзүглери эки

Тос беш чылдың тодаралыкчы чылының эрткен айларында Каа-Хемниң Сарыг-Сеп лесничество чериниң ажылчылары планныг онаалдазын күүседир дээш кызымак ажылдааннар. Коллектив үшкү кварталда социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнген. Ийиги кварталда алганы РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң болгаш бо адырның профэвилел Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугун аңаа катап арттырган.

Лесничество 260 гектар черге ыяштар тарып олуртур онаалдазын 270 гектар чедирген, арга-арыг иштинге орук кылыр планын 3 километрге ажыр күүсеткен. Ол ышкаш арга-арыгны аштаар болгаш өске-даа даалгаларын ажыр боттандырган.

Бүдүрүлгениң мурнакчылары өзүп турар, оларның шалыпчы күш-ажылының ачызында планныг онаалдалар ажыр күүседиип келген. Тракторист Яков Непомнящих ыяш тарыырынга, ажаарынга, аштаарынга болгаш соортуруңге идепкейлиг ажылдаан. Хүн нормазын ол доктаамал 150 хуу күүседип турар. Чазаныкчы Михаил Чаринцев, чолаачы Виктор Трегубов боттарының онаашкан ажылын ак сеткилдиг кылып келгеннер.

Коллектив кежигүннери Улуг Октябрьның байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турарлар.

В. ГАЙДУК.

Т А Н Ц Ы А Н С А М Б Л И

КЫРГЫС ССР. Кыргыс улустуң культуразы Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда чечектелгеш, чаа утка-шынарлыг болгаш хөй талалыг болу берген. Республика профессионалдыг алды театрлыг болгаш филармониялыг. Колхоз, совхоз бүгүдезинде, хоорайларның бүгү бүдүрүлге черлеринде бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери бар.

ЧУРУКТА: Киргизияның танцы ансамблиниң көргүзүү.

В. МОРЕВ биле З. САДЧИКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

С О Н У У Р Г А К Т А Р Г А

Меге акша ээзи

МАНИЛА. Саазын акшаны эде кылып, меге акша үндүрүп турган бөлүктү Филиппин ортулуктарынга сойгалаан. 20 база 50 песо үнелиг меге «банкнот»—саазын акша бар апарганын тус чериниң эрге-чагырга туткаңнары чонга сагындырган. Батангас хоорайда аалчылар бажыңының ээзи аңаа чурттап, хонуп турганнарның бирээзи өрээлинге 5 хонук келбейн барганын эскерип каан. Чурттаачы дээш төлевейн, каража болу бээринден сезингеш, ындыг сонуургал база чүткүл-биле аалчының чемоданында чүү барын ол үжеп ажыткан. Ооң иштинге меге акша кылыр херексел болгаш тус чуртта ам чүгүрүп турар акшаның хевир-майыы, хемчээли ёзугаар кезип белеткээн саазыннар чорааның көргеш, ол пат кайгап каан.

Аалчылар бажыңының ээзи ол дугайын полицияга дыңнаткан, кедээшкин кылган соонда үптекчи бөлүктүң кежигүннериниң бирээзи чемоданын алыр дээш келирге, туткаш бажыңнап алган. Аалчылар бажыңының ээзинге меге акша-биле төлеп шыдап чадааның ужуруп болгаш буурап дүшкениниң буруузун болунуң арынңүүр чогу-биле болган деп чемодан ээзи мегеглезе-даа, бүгү чедиишкин полицияга хамаарыжыр деп полиция болу санап турар.

• • •

Эрте-бурунгу эттиң үптекчилери

КАИР. Фараоннар ажааган чевеглерге кадып шыгжаан үнелиг эртине-эдилелдерни үптээри эрте-бурунгу Египетке аажок калбаа-биле нептерээн турган, ол чорук бистиң ам бо үеде база үргүлчүлевишаан.

Үптекчилерниң чаа үүлгединиң дугайы чоокта чаа билдинген. Сөөлгү казыышкыннар үезинде улуг пирамидалар районунга Гиза деп тывылган төөгүлүг үнелиг эт шыгжаан склад бажыңының адаан үттеп каапканын полиция тыпкан. Складче чер адааның чажыт оруу-биле шургуп киргеш, үптекчилер археология шинчээчилериниң тыпкан чүүлдерин шыгжаал хааржактарын ажыткаш, оортан эң үнелиг дээн чүүлдерни оорлаан болган. Элээн каш аажок аар даш эдилелдерни оорлар ууп чадааныңдан артып калган.

Складтың камгалалын аажок күштелдирген турзажок, оор херек үүлгедиин дөмей-ле кылган. Ындыг-даа болза үптекчилерниң чедиишкинин тайылбырлаары берге эвес. Ол-ла складка ажылдап, чер казып турганнарның баштыңчы он-он каразын тургапы кижилерниң аразындан полицияның ыды шуут-ла таныл каан. Ол кижийни болгаш ооң өөрүн каразааш, хайгааралга алган.

• • •

Эм чечек

СОФИЯ. Ыр-шоорга, шүлүкке-даа роза деп чечекти ынак кижизинге бээр эң дээре белек кылдыр алдаржыдып алган турар. Ынчалзажок ол чечектиң база бир өске эки шынары бар, чүл дээрге ук чечек-биле кижилерни эмнеп болур. Ол дугайын Софияда медицина академиязының эмчилери болгаш химиктери, эм кылыкчылары бүзүредип шыдааш.ар. Профессор Атанас Малеевтиң удуртулгазы-биле олар розонал дээр эмни кылган. Ону кылаң өкпең өңнүг үске холуп кылган. Чүрек, хан-дамыр аарыгларын, өө тынар, истаар ааргыларны эмнээринге аажок дээштиг эки болганын шенелде эмнээшкин бадыткаан. «Фармахим» деп Болгарияның күрүне-ажыл-агый каттыжыышкыны розоналды массалыы-биле бүдүрүп үндүрүп эгелээн.

• • •

Бензин орнунга газ

ВАРШАВА. Варшаваның такси-машиналары газ хевирлиг одалгаже шилчээн. Польшаның бүдүрүп үндүргени «Фиат-125» дээр автомашиналары пропан-бутан деп бойдус газы долдурган тускай немелде баллоннар-биле хандыртынган. Газ бензинден аажок чиик өртектиг, а газ ажылдаар шимчедикчилерни үр үеде септевес. Пропан-бутандан үнген газ бензинге бодаарга, агаарны 60 хуу ээээш хирлендирер болганы аажок чугула.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ҮНҮ

Н А Й Ы Р А Л Д Ы Ң О Д А А

Кубанычбек МАЛИКОВ.

— Оттан, оттан ам-даа улай салыңар-ла!
— Оваaландыр кезектерни көзеңер-ле!
— Чуктуг шиви будуу болза улам эки,
Шуудап хыпкаш, чалбыыш дээрже ээинелзин!
Чалбырааштар ээр куштуң чалгыны дег,
Чайынналдыр дээрдиве ужуп турда,
Тянь-Шаньның дүнүн уткаан шүлүкчү өөрүм
Дыжын уткан хөөрежип олурарлар.
Москвадан, Киевтен, Ташкенттиден,
Моон ырак Рига, Вильнюс, Казаньдан-даа
Моорлап келген өңнүктерим бир дем-биле
Москваны сеткил ханып ырлап ор бис.
Шак ол ырны боттарывыс чогааттывыс.
Саарыг биле дамырак аа үнүн кадып,
Акы-дуңма шүлүкчүлер сөстеринге
Аялганың арыын тудуп туржуктар чоп.
— Дагга оттар таан-даа чараш болур-дур—деп,
Тавaар тынгаш, Микола-даа чугаалады.
Өңнүүм Вацис шак ол сөске харыы кылдыр:
— Өөрүшкүнүң чечээ үнген оран—диди.
Садыраан от кыдыында бо хүлүмзүрүп,
Сарыг-оол-даа агбан будук туткан олур.
Өгбелерим угу кижи мында келген,
Өөмде дег одаг салчып орары ол-дур.
Ээим, даглар орай дүне серидеп кээр.
Элик безин ээээн ырак огургулаар.
Аал удаан. Шүлүкчүлер салымы ындыг
Ам-даа безин чүрээ хайнып олурарлар.

Очулдурган Вл. СЕРЕН-ООЛ.

Ч О Н У М Г А Ы Н А А М

Тенти АДЫШЕВА

Кижилерниң чылыг куспаан
Чоорган кылып өскен болгаш,
Кижилерге ханы ынак
Чоргаарланып чоруур-дур мен.
Байырлалдың оваадайын
Оларны дээш бөгүн кеттим.
Базар аъттың маңы-биле
Оларже утқуй халдып ор мен.
Айыыл-халап диргелгенде
Арат чонум—камгалалым.
Чаңгыс кижи чүнү канчаар?
Чаржынчыг боол артып калыр.
Угаан-сарыыл, ажыл-ижим
Улузумга өргүүр дээн мен.
Чонум—шыргай ээим болза,
Чогум бодум ында пөш мен.

Очулдурган Вл. СЕРЕН-ООЛ.

НОЯБРЬДА ҮНҮП ЭГЕЛЭЭР

Совет-япон кинематографтарның кады тургусканы «Ынакшылым сен Москва» деп кинонуң делегей дайынының үржуктары ам-даа кижилерге салдарлыг болуп турарын көргүскен.

Бөгүнгү Япониянын найысылалы—шимээниг, хайнышкынныг Токиода балет студиязында Москваның сураглыг Улуг театрынче өөредип чорударлы-биле өөреникчилер шилилгези чорuп турар. Түңнелинде Москваже Юрико Оно баар болган. Юрико таныывазы чуртче баар болза-даа, аас-кежиктиг, өөрүшкүлүг. Ооң күзели боттанганы ол. Балерина болур аныяк япон кыстың Москва хүндүткелдиг хүлээп алган. Баштайгы дээрезинде улуг чедиишкин чок, хүн бүрүзү соксаал чок берге өөредилге-биле долган-даа болза, Юриконуң сагыш-сеткили чогаадыкчы уран чүүлге алыскан. Аныяк скульптер оол Володя-биле таныжып ап, аңаа ынакшый бээр. Аныяк кижилерниң амыдыралынга чүү-даа чүве шаптыктаар хире эвес.

Бир-ле катап хенертен Юрико кудумчуга билинместен кээп дүжер. Эмчилерниң түңнели коргунчуг—Юрико лейкемия деп ховар таваржыр эмнеттинмес хан аарыындан аараан. Шаанда Хиросимаже атомнуг бомба октааныңда соонда Юриконуң авазы ооң уржуундан өлген, а ам өлүмнүң айыылы Юрикога база диргелген. Эмчилер болгу дег хемчеглерни шуптузун кылган. Ынчалза-даа Юрико куззээни Москва чазын көрбейн баар.

Кинону ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады Александр Митта биле япон режиссер Кёндзи Есида тургускан. Юриконуң ролюн Япониянуң сураглыг артизи Комаки Курихара ойнаан.

Юриконуң өлүмү атомнуг дайынның соок чылбыга холдары он-он чылдарны эрттир уругларның боостаазынче кезенип алган турарын сагындырып кээр.

Кантемир деп атты дыңнааш, баштайгы орус шоодукчу-шүлүкчү, басня бижикчизин болгаш очулдурукчуну сактыр бис. А «Молдово-фильм» студияның үндүргени «Дмитрий Кантемир» деп кино ооң адазы, Молдавияның төөгүзүнге салдарлыг болган Кантемир дугайын көргүзүп турар. Ол молдав хаан чагыргазын үр эвес ээлеп тура каапкаш, Россияже чоруй баар. Аңаа Петр I-ниң чоок өңнүү, дузалакчызы, сенат кежигүнү апарып, философ, дыл, төөгү эртемдени, Россияның Эртемнер академиязының тургузукчуларының бирээзи, Берлин академиязының хүндүлүг кежигүнү болур салымныг.

— Кантемирниң төрүттүнгенинден бээр 300 чыл болганынга тураскаалып уран-чечен фильм тырттырар деп шиитпирлээш, оон ажыл-амыдыралының Молдавияны Россия-биле каттыштырар, Россияга даянып алгаш түрк дарлалдан уштунарының чаңгыс аргазын көрүп турган үезин, молдав болгаш орус улустуң акы-дуңмалыышкы найыралын быжыглаары дээш демисежип чораан үезин шилип алган бис—деп, кинонуң авторлары В. Иовицэ биле В. Калашников чугаалааннар. Кол ролюнда билдингир молдав актер Михай Волонтир, а Петр I-ниңинде—Александр Лазерев ойнаан.

«Ургайның ужунда чырык» деп Риганың киностудиязынга режиссер Алоиз Бренчниң тургусканы кинода Латвияның Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчыларының нарың болгаш ондактыг бир херээниң дугайын көргүскен.

...Сибирьниң ырак алдын ургайындан дүмбей ээзимнеп эртер орукка 20 кг хире алдынныг чораан инкассаторларже бөлүк оорлар халдаашкын кылыр. Оларның чүгле чаңгызы туттурар. Ынчалза-даа кажараан Мацура үптээшкин кылганының дорт херечилери чогун билип, чаңгыс-даа очук бербес. Ынчап чоруй ол дезе берген болгаш ол черден муң-муң километр ырак Ригада көстүп келген. Ону истелге органнары ажыглап, кончуг дидим болгаш ондактыг операцияны чорудар. Кинонуң кол рольдарында Улдис Пуцитис, Анатолий Азо, Харий Лиепиньш, Майрита Круминя ойнап турар.

«Проша дажы» деп аныяк кадын кыстың ынакшаан дажының, «кайгал» Лутоня оларның кайгамчык ужуралдарын көргүскен хөглүг, каасчараш кылган кинону чүгле уруглар эвес, а харын улуг улус безин магадап көөрү чугаажок. Ол делгем экранныг, өңнүг кинону Ленфильм студиязынга Надежда Кошеварова тургускан.

«Ам-даа четтигип болур» деп кинода чүгле ийи хүнүң болуушкуннарын көргүскен. Ол үениң иштинде кинонуң маадыры Слава Карасевтиң—тускай мергежилдиң кижизиниң—комсомол ажылдакчызының бүгү чогаадыкчы чоруу, тургустунган сорулганы күүседир дээш кызымаа илерээр. Слава Карасевти аныяк артист Андрей Толубеев ойнаан. Өске рольдарда сураглыг артистер Е. Евстигнеев, Н. Волков, Н. Русланова, Н. Иванов, А. Крыниченков олар ойнаан. Кинону М. Горькийн аттыг студияга Илья Гурин тургускан.

Режиссер У. Назаровтуң **«Караван»** деп кинозунуң маадырлары берге болгаш солун, буянныг мергежилдиг кижилери—куруг ховуларда суг дилеп турар геологтар. Ортаа Азияга кайы-даа шагда суг алдын-биле домей үнелиг. Амгы үеде чаа техника-биле чепсегленген каш-ла кижи тоолчургу Фархадтың кылып чадааны чүүлүн бүдүрүп, кургаг ховуларны чалгып турар таралаң, кожуп турар малдыг чер кылдыр өскертир. Чер өрүмкекчилери бичии кишлакка ай хире-ле болур. Ол дээрге оларга база бир ажыл-агыйжы даалга, а аныяк техник Афзалага—ның амыдыралче баштайгы базым.

Ив Буассениң **«Парижке оорлаашкын»** деп ийи серийлыг кинозу Москвага эрткен VIII Бүгү-делегей кинофестивалының шаңналын алган. 1965 чылда сураглыг марокко хөй-нийти ажылдакчызы, Азия, Африка, Латин Американың улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының конференциязының белеткел комитединиң даргазы Бен Баркини оорлап алгаш барганы бүгү делегейни дүвүреткен болгай. Кинонуң үндезини ол болган.

Бодунуң чуртундан дескен Садьель Женевада хоргадал тыпкан. Ол чуртунче чанар болза, ону өлүрер дугайында шииткел манап турар. Садьелди мегелеп тургаш Парижче келдиртип алган, хамааты хептиг полицейжилер ону тудуп ап. Хоорай даштында ээн бажынга оор-үптекчи шаажылакчыга кадартып каан турда, ооң үзел талазы-биле удурлакчызы полковник Кассар чедип кээр. Садьель биле Кассарның чугаазы кыска: Садьел өөрүн соглеп бербес. Ооң кылең, хоор хөөн чок черук-биле долган, эрии шаажыга өскерли берген арнын көргүскен, самолет иштинче ат-сып чок өлген кижи хааржаан кирер бээр, хааржак кырынче төрээн чериниң кызыл довураа тоңцайнып дүжүп турар, чер-чериниде чевегниң кырын хат дескилеп, хүн кургадып каaптар чуруктар кинода эртер.

Бен Барки база шак-ла ынчаар өлген. Хосталга, деңэрге дээш демиселчилерге удур каргыс ёзу кандыг аргаларны ажыглап, оруктан чайладып турарын кинода сойгалап көргүскен.

Л. КАБАКОВА.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

телевидение

НОЯБРЬ 5-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга. «Бис база Спасскыдан бис». Телеконцерт.
18.30—Телемедээлер.
18.45—«Кодээ суурлар тудуу». Кыска фильм.
19.15—«Челээш». Дамчыдылга.
19.45—«Кезээде өңнүктер». Документалдыг фильм.
20.15—«Чарыш оду чалбыыштазын». Дамчыдылга.
20.45—Уругларга. «Харлыг кыштың тоолу». Ойнаарактарлыг фильм.
20.55—Телемедээлер.
21.05—Чарлалдар, реклама.
21.10—«Чугаалажыг». Дамчыдылга.
21.40—23.10—«Онзагай комиссар». Уран-чечен фильм.

КИНО

НОЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чорвен биле Мюзак» 9.40, 11.10, «Хүлээлгезин күүседип турар» 12.40, 14.20, 16.00, 17.40, 19.20, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Көзенекте жираф» 9.30, 11.00, «Проша дажы» 12.30, 14.20, 16.10, «Парижке оорлаашкын» (2 сериязы кады) 18.00, 20.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Хензиг Бимбонуң тоолдары» 11.00, 13.00, «Ам-даа четтигип болур» 15.00, 16.40, 18.30, 22.20 шактарда.
«ВОСТОК»: «Биче оглунуң кудумчузу» 14.30, «Шпессарт шивээзинге дүлгээзиннер» 16.20, 18.20, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ· Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 259 ТС—01257.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).